

HOGESCHOOL-UNIVERSITEIT BRUSSEL

EINDPROEF

HOGER INSTITUUT VOOR GEZINSWETENSCHAPPEN • HUART HAMOIRLAAN 136 • 1030 BRUSSEL
TEL: 02-240 68 40 • FAX: 02-240 68 49



Onderwijsgroep Professionele Opleidingen Studiegebied Sociaal-Agogisch Werk

Op weg naar een betere toekomst.

An wout pou yon lavni miyò.

Het belang van gezinshulp in een minder ontwikkeld land: Haïti

Eindproef aangeboden door
Maria Van huffel
tot het behalen van de graad van
Bachelor in de gezinswetenschappen

Promotor: Claire Wiewauters

Voorwoord

Ontwikkelingshulp is complex en wordt vaak onderschat. Hulpverleners in ontwikkelings-landen werken op duizenden kilometers afstand, waar voor ons de cultuur een andere denkwereld is, voor de bestrijding van armoede.

Sinds 1996 ben ik voorzitter van de vzw FINADO. Als verantwoordelijke voor het organiseren en evalueren van peterschappen en gemeenschapsprojecten in Haïti, heb ik reeds veertig werkbezoeken achter de rug.

‘Gezin en armoede’ is het kernaspect van dit schrijven. Ik breng de lezers een stapje dichterbij de hardnekkige problematiek, de armoedige levensomstandigheden in Haïti.

Ik hoop dat mijn eindwerk velen zal inspireren om ‘het belang van gezinshulp in een minder ontwikkeld land’ beter te leren kennen en te begrijpen.

Ik leg hierbij vooral het accent op ‘de relatie van de hulpverlener met de arme hulpvrager’

In dit eindwerk worden niet alleen problemen besproken, maar ook mogelijke oplossingen aangereikt.

Om de anonimiteit van de respondenten te garanderen maak ik gebruik van schuilnamen.

Het werk steunt naast de kennis van het studiemateriaal ‘Bachelor in de Gezinswetenschappen’ en theoretische literatuur, op mijn eigen ervaringen.

Een bijzonder woord van dank aan mijn promotor Mevrouw Claire Wiewauters.

Maria Van Huffel

Inhoud

I	Inleiding	3
II.	Oorzaken voor de slechte sociaal-economische situatie in Haïti	6
1	De geschiedenis van politieke instabiliteit en structureel slecht bestuur	6
2	De verwaarlozing van het milieu	8
3	Economie	9
4	Analfabetisme	9
III.	Gezin en Samenleving	10
1	Gezin en armoede	10
1.1	De plattelandsvlucht	11
1.2	Gevolg van de aardbeving	11
1.3	Eigendom	13
1.4	Uit huis geplaatst	14
1.5	Gehechtheid als basisbehoefte	14
1.5.1	Restavek	17
1.5.2	Straatkinderen	18
1.5.3	Het leven in een weeshuis	18
1.6	Gezin en armoede en het Contextuele denkkader	20
1.6.1	Sterke banden en loyaliteit	21
2	Gezin en Cultuur	24
2.1	Eigen Taal	24
2.2	Voodoo	25
3	Gezin en gezondheid	28
3.1	Gezinsplanning	28
3.2	Gezondheid van moeder en kind	28
3.3	Toegang tot gezondheidszorg	29
3.4	De meest voorkomende ziektes	30
3.4.1	Ondervoeding	30
3.4.2	HIV/aids	30
3.4.3	Malaria	31
3.4.4	Dengue	31
3.4.5	Filariosa	31
3.4.6	Buiktyfus	31
3.4.7	Cholera	31
3.5	'Dlo se lavi' (water is leven)	32

IV.	Op weg naar de zelfredzaamheid – duurzame hulpverlening	33
1	Ontwikkelingssamenwerking	33
1.1	Het Vierdepijlersteunpunt (VAIS)	34
1.2	Verloop van de Millenniumdoelstellingen in Haïti?	35
2.	vzw FINADO	37
3	Peterschappen – gezinnen steunen in de eigen gemeenschap	38
3.1	De relatie tussen de hulpverlener en de arme hulpvrager	39
3.2	Opbouw van veerkracht	40
3.3	Empowerment en armoede	41
3.4	Omgaan met cultuurverschillen	43
4.	Gezinsondersteunende gemeenschapsprojecten	44
4.1	Eerst denken – dan doen!	45
4.2	Fasen in het opzetten van een project	46
4.3	Het projectplan	47
4.4	Het evalueren van het resultaat	47
4.5	Het evalueren van het proces	48
4.6	Samenwerking met de lokale partnerorganisatie	48
4.7	Van hulpvraag naar zelfredzaamheid	49
V	Besluit	50
VI	Literatuur	51
VII	Samenvatting	53

I Inleiding

In een groot deel van de wereld wordt het gezinsleven vooral bedreigd door ongelijkheden in de economische wereldorde. Die ongelijkheden vormen een oorzaak van milieuvervuiling, politieke instabiliteit, oorlog, armoede, allemaal ongunstige omstandigheden waaronder veel gezinnen in ontwikkelingslanden vandaag de dag te lijden hebben.

Sinds 1996 ben ik voorzitter van de vzw FINADO. De werking van de organisatie steunt 100% op vrijwilligerswerk. De basis van de werking in België ontstaat in de drie werkgroepen die zich specifiek op één van de drie partnerlanden richt: Ethiopië, Haïti en Vietnam. In elk van de drie partnerlanden werkt FINADO met een plaatselijke partnerorganisatie. FINADO is aangesloten bij het 4^{de} Pijlersteunpunt van de Vlaamse regering.

Als verantwoordelijke voor het organiseren en evalueren van peterschappen en projecten in Haïti, heb ik reeds veertig werkbezoeken achter de rug. Tijdens de werkbezoeken leerde ik 'cultuur als een andere denkwereld' kennen: de levensstijl, gewoonten en gedragingen, de taal, criminaliteit, het leven in krottenwijken, in broussedorpen

Haïti is de westelijke helft van het eiland Hispaniola, dat deel uitmaakt van de Grote Antillen. De Dominicaanse Republiek beslaat het oostelijk deel. Haïti heeft een aantrekkelijk landschap bestaande uit grillige rotskusten, indrukwekkende berggebieden, kaalgekapte bergflanken, parelwitte stranden en vlakten waarop suikerriet en koffie wordt gecultiveerd. De oorspronkelijke bewoners, de Taino-indianen noemden hun land Ayiti Kiskeya - Land van de Bergen. Later kreeg Haïti de bijnaam 'Parel van de Antillen'.

Wie voet zet op Haïtiaanse bodem, wordt overspoeld door de beelden van armoede, ellende, gebrekkige gezondheid.... Tachtig procent van de bevolking leeft onder de armoedegrens. Talrijke gezinnen trachten in onmenselijke omstandigheden te overleven. Het gebrek aan hygiëne, het tekort aan zuiver drinkwater, de permanente ondervoeding, het analfabetisme, het gebrek aan medische zorg en armoedige levensomstandigheden oefenen een zware druk uit op de gezondheidssituatie. In de steden, krottenwijken leven de mensen naast open riolen, zonder ook maar enige bescherming tegen de malariamuggen of andere ziektekiemen die hen dag in dag uit bedreigen. De vuile grachten, gevuld met afval zijn een broeinest van allerhande besmettelijke ziekten en is een ideale kweekplek voor insecten, ratten en ander ongedierte.

In dorpen op het platte land zien de huizen er nog armoediger uit dan in de steden – lemen hutjes met een dakbekleding uit stro. De vrouwen koken er hun schamele restjes voedsel op houtskoolvuurtjes. Overal lopen kinderen rond, sommigen halfnaakt, andere met vuile kapotte kleren.

Gemiddeld baart een vrouw vier tot zes kinderen (of meer). Het gebruik van anticonceptiemiddelen is laag. Haïti telt een hoog aantal tienerzwangerschappen. Door een samenspel van ondervoeding en infectieziekten sterft een groot deel van de kinderen op jonge leeftijd. Talrijke vrouwen sterven ten gevolge van zwangerschap of bevalling, ondervoeding, verwondingen, besmetting, te snel na elkaar volgende zwangerschappen, beperkte gezondheidszorg. Er is een gebrek aan controle op seksueel overdraagbare ziektes.

“Ziekte roeit een dorp sneller uit dan oorlog” is een Liberiaans gezegde. Het sterftcijfer is hoog in Haïti. De bevolking staat bloot aan ondervoeding en vele ziekten, zoals aids, malaria, TBC, tyfus, rivierblindheid, herpes, filariosa, cholera... . In heel wat gebieden in dit land is geen toegang tot gezondheidszorg.

Veel gezinnen zoeken de hulp bij een voodoopriester die bemiddelt tussen de wereld van de geesten en die van de mensen.

Gehandicapten horen er in Haïti vaak niet bij. Ze worden verwaarloosd en ‘kokobe’ genoemd. In de ontwikkelingslanden gaan zeer weinig gehandicapte kinderen naar school en velen sterven door gebrek aan hulpverlening.

Tachtig procent van de bevolking is werkloos. Vele plattelandsbewoners trekken naar de steden in de hoop hier werk en eten te vinden. De grootouders voeden hun kinderen op. De ouders geven vaak geen financiële steun en grootouders moeten hun werkzame leven met jaren verlengen.

Vele kinderen worden in weeshuizen achtergelaten of worden uitbesteed aan een ‘rijkere familie’ – men noemt dit ‘restavek’.

Tallose kinderen komen op straat terecht en moeten dagelijks vechten om te overleven. Elke dag bedelen ze om eten of zoeken voedselresten op vuilnisbelten. Vele onder hen zijn aidswezen.

Meer dan 60% van de bevolking doet aan familiale landbouw om te kunnen overleven. Op de bergellingen verbouwen de arme boeren vooral bonen, maïs en cassave. De landbouw in Haïti brengt niet eens voldoende op om de eigen bevolking te voeden. Er is gebrek aan kennis en vorming en er is geen landbouwbeleid. Het landbouwareaal is aangetast door ontbossing en erosie. De vruchtbare aarde is van de kale bergflanken weggespoeld tijdens de regen – en orkaanseizoenen.

Op dinsdag 12 januari 2010, om zeven voor vijf ’s middags lokale tijd, werd Haïti getroffen door de zwaarste aardbeving sinds 1770. De aardbeving had een kracht van 7.0 op de schaal van Richter. Het epicentrum lag op 17 kilometer ten zuidwesten van de hoofdstad Port au Prince. Officiële balans: 230.000 slachtoffers – 1,5 miljoen ontheemde overlevenden die zich vastklampen aan het puin van hun verpulverd verleden. Volgens het Rode Kruis zijn drie miljoen inwoners van Haïti op de één of andere manier getroffen. Dit is zomaar één derde van de inwoners.

Vandaag, bijna twee jaar na de natuurramp, verblijven radeloze daklozen nog steeds in tentenkampen. Het is er niet mogelijk de basisleefomstandigheden – water, sanitair, voedsel, veiligheid, gezondheid, te garanderen. De dakloze ouders voelen zich ongerust over hun onvermogen om voor hun kinderen te kunnen zorgen.

In sommige tentenkampen wordt één keer per dag voedsel uitgedeeld door VN soldaten. De bedeling gebeurt vaak slecht georganiseerd, op onmogelijke uren, soms na middernacht. In lange rijen schuiven de mensen uren aan voor een klein rantsoen. Meestal is er niet voldoende voor iedereen.

Vrouwen en kinderen lopen het risico ontvoerd en verkracht te worden door militairen – militairen die hen zouden moeten beschermen. Onmenswaardige omstandigheden!

De straten zijn leefgebied. Geïmproviseerde zeilen tussen de ruïnes doen dienst als woning voor diegene die geen tent konden vinden. Honderdduizend mensen zwerven door de straten. De verschrikkelijke omstandigheden waarin ze werden gedwongen te leven belet hen echter niet om de onbekende glimlachend te begroeten. Wanneer je hen vraagt: “Kouman ou ye?” (*hoe gaat het met je?*) dan zeggen ze nog “Mwen pa pi mal” (*het gaat goed met mij*) terwijl het met hen helemaal niet goed gaat.

Door de aardbeving werden dertien projecten, die in het verleden door de vzw FINADO bij hun bouw en bij hun werking werden gefinancierd, geheel of gedeeltelijk verwoest. Ondertussen werden de meeste projecten reeds wederopgebouwd.

Vanuit mijn betrokkenheid met de complexe situatie in Haïti en omdat achter al dat leed voor mij zoveel gezichten, stemmen, moedige mensen schuil gaan, wil ik voor hen mee werken aan ‘de weg naar een betere toekomst’.

Hulpverleners in dit armste land van het westelijke halfrond, worden geconfronteerd met een complexiteit van problemen.

- Hoe kan een organisatie zoals vzw FINADO, een bijdrage leveren aan het verbeteren van de levensomstandigheden van kansarme gezinnen in Haïti?
- Hoe begeleiden we deze gezinnen tijdens de weg naar de zelfredzaamheid?
- Hoe kunnen we voorkomen dat kinderen uit huis geplaatst worden? Dat ze worden opgevoed in alternatieve omgevingen?
- Hoe worden gemeenschapsprojecten op een professionele manier uitgevoerd vanuit een perspectief van duurzame ontwikkeling – effecten op lange termijn?
- Hoe organiseren we een ‘goed’, ‘kwaliteitsvol’ ontwikkelingsproject?
- Hoe verloopt de samenwerking met de partnerorganisatie in het zuiden – om samen het einddoel te bereiken?
- Hoe en in welke mate wordt de doelgroep (meestal ongeschoolde dorpelingen) betrokken bij het realiseren van het project?
- Welke autoriteiten moeten bij het project worden betrokken – of geïnformeerd?
- Hoe verloopt het evalueren van het resultaat?
- Hoe verloopt het evalueren van het proces?
- Hoe verwerven we fondsen om projecten te kunnen organiseren?

II Oorzaken voor de slechte sociaal-economische situatie in Haïti

Gebrek aan modernisering in arme landen is niet de kern van het armoedeprobleem. Armoede lijkt eerder het gevolg van een ongelijke welvaartsverdeling en ongelijke machtsverhouding tussen rijk en arm. In dit hoofdstuk zoomen we in op een aantal ontwikkelingen die de oorzaken zijn van de maatschappelijke kwetsbare positie van de gezinnen in Haïti.

1 De geschiedenis van politieke instabiliteit en structureel slecht bestuur

Haïti is een land in de Caraïben met een rijk verleden. In 1804 werd Haïti onafhankelijk. Het was de eerste republiek in de wereld die door zwarten werd geleid.

In de vijftiende eeuw was het eiland Hispaniola een Spaanse kolonie. In 1697 stond Spanje ongeveer eenderde van het grondgebied af aan Frankrijk. Het eiland werd verdeeld in de twee kolonies: het Spaanse Santo Domingo en het Franse Saint Domingue – de gebieden die vandaag de Dominicaanse Republiek en Haïti heten.

450.000 Afrikaanse slaven werden door de Fransen binnengehaald om de plantages te bewerken (Mentens, 2010). Binnen een paar decennia werden dankzij de gratis slavenarbeid enorme hoeveelheden suiker, koffie, rum en katoen geproduceerd. De slaven werden vaak onmenselijk behandeld door hun opzichters.

In 1791 brak een grote slavenopstand uit, onder leiding van Toussaint Louverture. De slavernij werd afgeschaft en men probeerde de plantage-economie, die door de opstand was stilgevallen, terug op te starten. De poging om evenveel te produceren op dezelfde manier als vroeger mislukte.

In 1799 wou Napoleon de slavernij opnieuw invoeren. Louverture werd gevangen genomen en overleed later aan een longontsteking in een Franse gevangenis in de Jura.

De vrijheidstrijd werd voortgezet door Jean Jacques Dessalines. “*Koupe tet, boule kay*” (hak hoofden af, brand huizen plat) – hij gaf bevel alle overgebleven blanken af te slachten (Charles, 2001).

Dessalines werd vermoord en opgevolgd door Henri Cristophe, die met militair geweld de plantages in handen probeerde te nemen. Hij deelde de landbouwgrond uit aan zijn vrienden.

Men kreeg genoeg van de gedwongen arbeid en het militair regime. Er ontstond een opstand tegen de door zichzelf benoemde keizer Christophe.

Het land werd herenigd door de mulat Jean-Pierre Boyer. Herintroductie van de plantage-economie was een illusie. Boyer ging door met het uitdelen van stukken staatsgrond.

De kleine boeren hadden geen contact met de tussenpersonen, de handelaren die de oogst doorverkochten aan exportbedrijven in de havens.

In 1825 stemde Boyer in met een vergoeding van 150 miljoen goud francs aan Frankrijk, ter compensatie van de koloniale verliezen tijdens de revolutie. Dit bedrag was tien keer zo hoog als het toenmalige nationale inkomen van Haïti en kon alleen worden betaald via leningen bij Europese banken. Haïti werd een schuldenland.

Een opeenvolging van dictators mondde tussen 1915 en 1934 uit in een bezetting door de Verenigde Staten.

In 1957 organiseerde het leger verkiezingen. François Duvalier kwam aan de macht. Als arts was hij betrokken bij de strijd tegen tropische ziekten onder de arme bevolking op het platte land. Hij kreeg als bijnaam Papa Doc. Duvalier was ook een Voodoo priester en deed zich voor als Baron Samedi. Tijdens zijn regeerperiode werden er duizenden mensen gefolterd. Tientallen miljoenen dollars aan buitenlandse hulp en belastingsgelden, opbrengsten van illegale loterijen, smokkelpartijen verdwenen in zijn zakken. François Duvalier overleed in 1971.

Het dictatorschap werd doorgegeven aan zijn zoon Jean Claude Duvalier, Baby Doc genoemd. Deze negentienjarige trok zich van het lot van Haïti niets aan. De bevolking leed onder de uitbuiting en corruptie. (Charles, 2001 – Bernard H.)

Tot ver in de twintigste eeuw was er een bijna volledige uitsluiting van de zwarte meerderheid van de bevolking in het politieke gebeuren.

In december 1990 vonden de eerste democratische presidentsverkiezingen plaats, georganiseerd door de Verenigde Naties. De priester, Jean-Bertrand Aristide werd verkozen met zevenenzestig procent van de stemmen. Aristide beloofde de mensen rechtvaardigheid en inspraak op de toekomst van het land.

Op 30 september 1991, pleegde het Haïtiaanse leger een staatsgreep. Aristide werd het land uitgejaagd. Het leger begon samen met de politie aan een onderdrukingscampagne – de bevolking weer uit de politieke arena verdrijven was de bedoeling.

In juli 1993 werd via bemiddeling van de Verenigde Naties een akkoord gesloten tussen het leger en president Aristide. Het internationale embargo op wapens en brandstof werd opgeheven. De weg werd vrijgemaakt voor de terugkeer van Aristide.

In 2000 werd Aristide herkozen. Er ontstonden opstanden. De rebellen hadden het land in de handen. Aristide ging in ballingschap in Zuid-Afrika.

De verkiezingen van 2006 werden gewonnen door René Préval.

Op 16 april 2011 werd de zanger Michel Martelly met achtenzestig procent van de stemmen de winnaar van de presidentsverkiezingen. De vijftig jarige Martelly is enorm populair in Haïti. Hij noemt zichzelf de 'President van Kompa', een dansmuziek met Afrikaanse en Latijns-Amerikaanse ritmes. De bevolking blijft positief. Dit was duidelijk te merken tijdens mijn werkbezoek in mei 2011. De mensen geloven dat hun nieuwe president voor politieke structuur in het land zal zorgen en dat daarna de beloofde internationale hulp zal arriveren. Martelly wordt medeverantwoordelijk voor de besteding van zeven miljard euro aan toegezegde internationale hulp gelden.

Tot vandaag bieden de politieke partijen geen structuur voor verandering. Ze doen enkel beloftes tot hun volk, vooral voor de verkiezingen. De massa lager opgeleide Haïtianen wordt gemanipuleerd. De oppositie leidde tot een aftakeling van het land.

2 De verwaarlozing van het milieu

Volgens het rapport van de Wereldbank wordt 'de sterke verwaarlozing van het milieu en de landbouwsector' als een belangrijke factor benoemd van onderontwikkeling in Haïti.

Tot de negentiende eeuw was Haïti voor een groot deel bedekt met tropisch regenwoud. De jarenlange ongecontroleerde houtkap zorgde voor de ontbossing van bijna achtennegentig procent van de oppervlakte. In 1940 was nog dertig procent van het land bebost – in 1970 nog slechts tien procent en nu ongeveer twee procent. Hierdoor spoelen tijdens de regenseizoenen vaak volledige landbouwvelden weg. De bodem heeft zijn vruchtbaarheid verloren. Het ontboste gebied is volgens onderzoekers bovendien de ideale leefomgeving voor de malariamug.

In het begin van de twintigste eeuw werd campèche – en mahoniehout geëxporteerd (*campèche of blauwhout levert blauwpaarse kleurstof*). Maar de belangrijkste reden van aanhoudende ontbossing is het gebruik van houtskool als energiebron. Bij negentig procent van de gezinnen is houtskool de energiebron voor de keuken. Zelfs in de hoofdstad Port au Prince wordt nog op houtskool gekookt.

Door de uitputting van de bodem brengt de landbouw steeds minder op, wordt de voedselzekerheid aangetast. Hoewel de bevolking voor meer dan zestig procent uit boeren bestaat, kan het land slechts voor vijfenvijftig procent in haar eigen voedsel voorzien. Haïti is verplicht de deur open te zetten voor goederen uit het buitenland. De meeste producten worden ingevoerd uit de Verenigde Staten. In 2008 kwam slechts vijftien procent van de rijstbehoefte nog van eigen bodem. Goedkope voedingsproducten, waartegen de lokale boeren niet kunnen concurreren, worden ingevoerd. Als gevolg daarvan werden de boeren kwetsbaar voor de prijsschommelingen op de markt. Amerikaanse rijst is goedkoper dan de rijst die lokaal wordt verbouwd. Het gemiddelde jaarinkomen van de boeren schommelt amper rond honderd Amerikaanse dollars. De landbouwers cultiveren vooral rijst, bananen, mango's, suikerriet, koffie, cacao, maniok en bonen. Vaak ontbreekt de kennis over bodemerosie en het verbouwen van gewassen. Er wordt nog met verouderde landbouwtechnieken gewerkt. Het ploegen gebeurt nog met een span ossen onder een juk.

Van verduurzaming van de landbouw is weinig sprake.

(http://Vlaams_haiti_overleg/artikels)

Het massaal verbouwen van de giftige struik jatropha bedreigt de voedselsoevereiniteit. De plant kan vijf tot negen meter hoog worden. De zaden hebben de vorm van een noot en kunnen tot veertig procent olie bevatten die als biobrandstof kan gebruikt worden. De jatropha-olie is ongeschikt voor de menselijke consumptie. De toxiciteit oefent een negatieve invloed uit bij de productie van mango's. Het bevordert de toename van de witte vlieg. Deze wantsachtige insecten voeden zich op de onderkant van bladeren van planten en bomen. De witte vliegen leven in groepen en kunnen door hun giftig speeksel planten en bomen vernietigen.

De jatrophastruik groeit ook op onvruchtbare grond. De bemesting met de jatropha-olie zou na negen jaar vruchtbare grond opleveren, zodat nieuwe akkerbouwland wordt gecreëerd, argumenteren de voorstanders van biobrandstof. Om de grondstoffen te kunnen verwerven,

onderhandelde ex-president Bush in alle stilte met de ex-president van Haïti, René Préval. Ook Bill Clinton, afgevaardigde van de Verenigde Naties voor Haïti, ziet voordelen in de Jatropha-investeringen in Haïti. (Petit, 2009)

3 Economie

Haïti heeft de minst ontwikkelde economie op het westelijke halfrond. De productie van het land is onvoldoende om de bevolking een inkomen te bezorgen waarmee ze in hun noden kunnen voorzien. Tachtig procent van de bevolking is werkloos en leeft onder de armoedegrens.

De hoger beschreven politieke toestand die uitermate onstabiel is, schept ook een wantrouwen voor buitenlandse investeerders. Als er de laatste decennia industriële initiatieven ontwikkeld werden dan was nog de vraag of deze wel bijdroegen tot de welvaart van de Haïtiaan.

4 Analfabetisme

Volgens cijfers van de Wereldbank, is het analfabetisme in de ontwikkelingslanden, gedefinieerd als het percentage personen boven vijftien jaar dat niet kan lezen of schrijven. Het analfabetisme is het missen van ontwikkeling, van participatie in de samenleving, tot het doorbreken van de armoedecirkel.

Meer dan de helft van de Haïtiaanse kinderen heeft geen toegang tot het onderwijs. Het grote probleem is de 'armoede'. De school is onbetaalbaar voor vele gezinnen. Deze ongeletterde gezinnen en hun kinderen zullen moeilijk uit het straatje van de armoede geraken.

Het onderwijssysteem in Haïti kenmerkt zich door de dominantie van particuliere scholen.

De particuliere scholen kunnen we onderverdelen in twee groepen, namelijk de confessionele scholen en de algemene scholen. De confessionele scholen zijn te onderscheiden in de rooms-katholieke en de protestantse scholen. De rooms-katholieke scholen bevinden zich zowel in de steden als op het platteland - de protestantse bedienen vooral de arme bevolking op het platteland. Het onderwijs wordt vaak aangeboden door onvoldoende opgeleide leerkrachten en in primitieve omstandigheden.

III Gezin en Samenleving

Gezinnen zijn de bouwstenen van onze wereld. Het beeld van 'het gezin' zoals dat door de media wordt opgeroepen is een huishouden van man en vrouw met hun afhankelijke kinderen. Deze kerngroep treffen we wereldwijd aan, maar heerst het meest in het westen.

In de Haïtiaanse samenleving zijn leefgemeenschappen vaak samengesteld uit grootfamilies. In Haïti is dit nog altijd de belangrijkste vorm van sociale zekerheid. In het algemeen bevat 'een grootfamilie' meer dan twee generaties: ouders – grootouders – en kinderen. Ook tantes, ooms en verre familieleden kunnen er toe behoren. Grootfamilies bezitten vele sterke eigenschappen: ze werken samen - delen hun schaarse goederen – en zorgen voor elkaar in geval van ziekte.

In de volgende paragrafen focussen we vanuit de kijk op de leefwereld in armoede - de cultuur - de toegang tot gezondheidszorg – de huidige situatie in Haïti.

Tijdens de voorbije veertig werkbezoeken kreeg ik inzicht in de leefwereld van gezinnen in armoede. Voor de theoretische kennis verdiepte ik me in het boek 'Bind-Kracht in armoede' van Driessens K. en Van Regenmortel T. Het handboek 'Voodoo, heilzame magie om je leven kracht bij te zetten' van Gordon L. en het artikel 'Voodoo een manier van leven' van De Wolf P. van het Vlaams Haïti-Overleg (VHO) waren verrijkend op het terrein van de Haïtiaanse Cultuur.

1 Gezin en armoede

In dit kleine Caraïbische land leeft tachtig procent van de bevolking onder de armoedegrens, dit wil zeggen met minder dan 1,25 dollar per dag.

Armoede is meestal een gevolg van een samenspel van factoren. We spreken van de multidimensionaliteit van armoede, waarin werkloosheid, slechte huisvesting, geen of lage scholingsgraad, geen of laag inkomen, sociaal isolement,meestal samen voorkomen.

Gezinnen die in armoede leven worden vaak gekwalificeerd als gezinnen zonder hoop en dus zonder toekomst. De familie is en blijft voor vele mensen in armoede de voornaamste bron van relatie. We bemerken bij deze gezinnen een sterke familisme en een grote loyaliteit.

Armoede is op de eerste plaats gebrek aan vrijheid en gebrek aan keuzes - aan de mogelijkheid je leven zelf vorm te geven. Armoede leidt ook tot machteloosheid. Arme gezinnen beschikken niet of nauwelijks over hulpbronnen en krijgen weinig gelegenheid om zich op te werken. Het gezin staat onder druk.

We kunnen een duidelijk onderscheid maken tussen 'extreem arme' en 'zeer arme' gezinnen in Haïti.

Zeer arme families kunnen dagelijks een schaarse maaltijd nemen. Ze kunnen kleding en schoenen kopen op de tweedehandsmarkt. Hun kinderen kunnen wel naar de basisschool, maar hebben geen geld voor verdere opleiding. Deze mensen bezoeken een arts die gratis werkt –

medicijnen zijn te duur. Zeer arme gezinnen wonen meestal in een degelijke, kleine woning, met andere woorden een huisje of hutje waar de regen niet doorheen spoelt.

De extreem arme families missen niet alleen maaltijden. De kinderen lijden aan chronische ondervoeding. Ze kunnen niet naar school gaan. Extreem arme gezinnen zijn dakloos of leven in verkrotte, ongezonde, onhygiënische en onveilige woningen uit golfplaten en afval of een hutje waarvan de dakbekleding lekt als een zeef. Deze mensen zitten vastgeroest in een negatief perspectief. De kans is klein dat de verschrikkelijke omstandigheden waarin ze werden gedwongen te leven op korte of middellange termijn zullen veranderen.

1.1 De plattelandsvlucht

De trek naar de steden is groot, vooral naar de hoofdstad Port au Prince. Men zoekt er werk, een inkomen, nieuwe uitdagingen en betere kansen voor hun kinderen. Maar vele gezinnen vinden er werkloosheid, huisvestingsmoeilijkheden, overbevolking, vervuiling en criminaliteit.

De meeste wanhopige, dakloze gezinnen van het platte land zoeken huisvesting in 'Sité Soley' (Cité Soleil). Deze sloppenwijk werd ooit opgezet om arbeiders uit Port au Prince te huisvesten. Sité Soley kreeg de bijnaam 'het Calcutta van de Caraïben' – één van de gevaarlijkste sloppenwijken ter wereld. De hitte, de honger, de uitzichtloosheid, ... drijven mensen tot razernij. In de slums worden soms wel meerdere mensen per dag gekidnapt. Sité Soley is uitgegroeid tot een open riool waar naar schatting vijfhonderdduizend mensen proberen te overleven op nog geen vijf vierkante kilometer.

De organisatie Artsen Zonder Grenzen wordt door de bewoners enorm gerespecteerd. Zelfs tijdens de ergste jaren van bendeoorlogen en massale ontvoeringen bleef het team van Artsen Zonder Grenzen aanwezig in het ziekenhuis. Sinds een paar jaar heeft de VN-troepenmacht de controle over de gigantische sloppenwijk weer in handen. Nadat in het voorjaar een Belgische en Tsjechische medewerkster werd ontvoerd in Port au Prince, worden de medewerkers nog enkel in konvoien van de ene naar de andere 'beveiligde zone' gebracht.

Talrijke mannen laten voor het zoeken van nieuwe uitdagingen hun vrouw met hun kinderen achter. Enkelen sturen geld, maar de meeste niet. De achterblijvers zijn weduwen in alle opzichten, behalve in letterlijke zin.

Het leven van een alleenstaande ouder is moeilijk. Een slechte gezondheid of een lage positie van een moeder vermindert het vermogen om in voedsel, brandstof, water en andere behoeften voor de groei en ontwikkeling van haar kinderen te voorzien. (Mentens, 2010)

1.2 Gevolg van de aardbeving

Het 'overleven' stond al voor de natuurramp centraal. De problemen waren al enorm: voedselonveiligheid, ondervoeding, groeiachterstand, de hoogste sterftcijfers voor moeders, baby's en kinderen, en een enorme kloof tussen arm en rijk.

Na de aardbeving van 12 januari 2010 is de situatie in Haïti nog dramatischer geworden. Volgens UNICEF verloor het land 220.000 inwoners. Twee massagraven liggen langs de weg naar de hoofdstad. Er werden meer dan 300.000 gewonden geschat. (<http://www.unicef.be>)

De hulp kwam snel op gang om te beantwoorden aan zeer dringende noden. Maar noodhulp is meestal een onmiddellijk en tijdelijk gevolg van een rampsituatie.

De meeste regeringen zijn meer dan een jaar na de crisis hun beloftes voor een financiële bijdrage niet nagekomen – minder dan de helft van het beloofde geld werd gestort.

Ondertussen doen de mensen er alles aan om te overleven. Op de markt ligt voedsel te koop, de prijs is sinds de aardbeving vijftientig procent gestegen.

In de bergen die de steden omringen zijn waterreservoirs kapot gegaan, waardoor er een tekort aan drinkwater is ontstaan.

Drievierde van de mensen in het getroffen gebied zijn have en goed verloren. Nog niet de helft daarvan heeft een tent gevonden. Vele duizenden verblijven nog in mensonwaardige omstandigheden, in geïmproviseerde tentjes of hutjes van stukken plastic of afvalmateriaal, zonder hygiënische voorzieningen. Veel straten zijn bovendien een onveilige leefomgeving geworden. Het Ministerie van Openbare werken heeft een groot aantal huizen rood gekenmerkt met de woorden 'à demolir', omdat ze dreigen in te storten. Ze moeten dus volgens het ministerie worden afgebroken, maar dat is nog niet gebeurd.

In tentenkampen is het niet mogelijk de basisleefomstandigheden – water, sanitair, voedsel, veiligheid, gezondheid, te garanderen. Het totale gebrek aan comfort en privacy; het risico op diefstal en aanranding is niet te harden in zo'n kamp. Vrouwen en kinderen zijn financieel afhankelijker geworden. De zwakke gemeenschaps- en familiale netwerken die hen nog een beetje beschermden, zijn uiteengevallen.

Verkrachting is er het ultieme wapen van mannelijke dominantie over vrouwen. Meerdere vrouwen klagen erover dat hen een betere tent of meer voedsel tijdens de bedeling beloofd wordt in ruil voor seks. Vele vrouwen durven niet te getuigen dat ze verkracht zijn. Het zou schande opleveren in de familie en zouden problemen krijgen met hun echtgenoot.

Vandaag leven nog altijd 380.000 kinderen in kampen. Ze lopen er gevaar – misbruik van allerlei aard.

De chaos na de ramp heeft de activiteiten van de bendes bevoordeeld, de criminaliteit aangemoedigd en de handel bij de grenzen vergemakkelijkt.

In april 2004 richtte de VN-veiligingsraad de MINUSTAH op. In 2004 telde deze Missie van de Verenigde Naties voor stabilisering van Haïti, met andere woorden de multinationale troepenmacht, 6400 soldaten, 1622 politieagenten, 550 burgers die zich bekommerden om de logistieke aspecten, 150 vrijwilligers van de VN en 1000 Haïtianen.

Na de aardbeving besliste MINUSTAH 2000 militairen en 1500 politieagenten te versterken om de overheid bij te kunnen staan, de wederopbouw en het bewaren van de stabiele situatie in het land.

Sinds 4 juni 2010, bestaat de MINUSTAH uit 11.578 leden afkomstig uit meer dan 50 landen. (Mentens, 2010)

De soldaten verblijven in veldkazernes, die doorheen het hele land worden gebouwd. Vanuit hun uitkijktorens proberen ze met zwaarbewapende patrouilles bendegeweld te voorkomen.

1.3 Eigendom

Er bestaan 2 systemen van eigendom in Haïti, namelijk een formeel, wettelijk systeem en een gewoonterecht.

Gewoonterecht kunnen we beschrijven als regels die nergens zwart op wit staan. De regels zijn niet door de overheid opgesteld, maar worden wel nageleefd door het volk.

Huizen in de steden zijn gebouwd op gronden waarvan de eigendomsrechten niet goed zijn vastgelegd. De armen die een huisje of hutje bezitten, hebben dus geen eigendomsdocumenten, hun woning is illegaal gebouwd. Bedrijfjes zijn niet wettelijk geregistreerd en de aansprakelijkheid is niet geregeld. Het probleem is het feit dat de armen geen toegang hebben tot formele eigendomssystemen. In het Westen is elk bezit formeel vastgelegd in registers.

Hoe rijker de mensen zijn, hoe hoger ze in de heuvels wonen, weg van de zee en de hitte, de ellende en de stank van de bidonvilles.

De migratiestromen van het platteland naar de steden zijn gigantisch. De sloppenwijken groeien dagelijks aan.

Het plattelandsleven lijkt een wereld op zich – een primitieve overlevingscultuur waar solidariteit onder de bewoners duidelijk te merken is. Voor de 'peyizans' is landbouw de belangrijkste bestaansgrond. Vele peyizans zijn landbouwers die een klein lapje eigen grond bewerken of die de grond van een ander bewerken en de opbrengst ervan delen volgens het 'demwatye' systeem. Dit betekent dat de arbeider de grond op eigen kosten verbouwt en de helft van de opbrengst afstaat aan de landeigenaar. De oogst is echter karig als gevolg van bodemuitputting en erosie, gebrek aan werktuigen, goed zaaigoed en gebrek aan kennis van landbouwtechnieken. 'Tout pyebwa te koupe - lapli ap manje te-a' (*alle bomen zijn gekapt – de regen eet de grond op*) met deze uitspraak stellen de peyizans duidelijk wat er aan de hand is.

Meer dan de helft van de peyizans kan extreem arm genoemd worden.

De meerderheid van kleine boeren of van landeigenaren heeft z'n terrein al van vader op zoon in bezit.

Eigendomskwesties worden in het dorp of de gemeenschap onderling geregeld zonder dat er wat op papier komt. De voornaamste reden daarvan is dat bijna niemand kan lezen of schrijven. Verder kost de beschrijving van eigendom bij een notaris veel geld en geeft het toch geen zekerheid.

Eigendom is vaak op ongewone wijze tot stand gekomen: boeren huren van de overheid, maar die is vaak vergeten wat ze precies aan wie hebben verhuurd. De boer is na verloop van jaren het terrein maar als zijn grond gaan beschouwen.

1.4 Uit huis geplaatst

Kinderen worden vaak niet ingeschreven bij hun geboorte. Voor de Haïtiaanse wet bestaan ze dus niet. De registratie van geboorten botst op te veel hindernissen: de informatie is bovendien in het Frans, terwijl de meerderheid van de bevolking alleen Creools begrijpt. De kantoren zijn vaak te ver afgelegen en het certificaat moet betaald worden.

De belangrijkste plaats in ons leven is waar we 'thuishoren' – waar iemand van ons houdt en waar emotionele steun wordt geboden.

De weg van het gezin kent veel valkuilen. Over de hele wereld worden gezinnen uiteengerukt door oorlog, politieke onderdrukking, milieurampen en economische crisis. Vaak kunnen ouders het zich niet veroorloven om hun kinderen een lange periode van afhankelijke verzorging te bieden. Ouders in armoede hopen dat hun kinderen het beter zullen hebben dan zichzelf. Vaak lukt het niet om hun kinderen uit de armoedespiraal te houden. We kunnen spreken over de intergenerationele overdracht van armoede.

Armoede, gebrek aan steun vanwege de familie of samenleving, gebrek aan kennis en ervaring kunnen bronnen van verwaarlozing zijn. Emotionele-affectieve verwaarlozing tast de basisveiligheid, het zelfvertrouwen aan. (Driessens, 2006)

Een gedwongen kinderplaatsing betekent voor moeders een rolverlies, dat diepe littekens in het zelfbeeld achterlaat.

In Haïti worden veel kinderen opgevoed in alternatieve omgevingen zoals in andere gezinnen, in weeshuizen of op straat.

1.5 Gehechtheid als basisbehoefte

De band die een kind in de loop van het eerste levensjaar aangaat met één of enkele vertrouwde personen is van grote betekenis voor het verdere leven.

Vooraf de Britse kinderpsychiater John Bowlby (1907-1990) heeft daartoe een belangrijke bijdrage geleverd.

Bowlby had kort na de tweede Wereldoorlog vanuit de Wereldgezondheidsorganisatie de opdracht gekregen om uit te zoeken waarom zoveel kinderen die in weeshuizen terechtkwamen, mede door de oorlog, er na korte tijd zo slecht aan toe waren.

Zijn onderzoek bevestigde dat de kinderen vooral leden door de voortdurende wisselende personeelsleden van het weeshuis, waardoor de vorming van een duurzame gevoelsrelatie met een volwassene onmogelijk werd. De gebrekkige materiële omstandigheden gaven hen weinig problemen. Vanuit deze vaststelling baseerde de kinderpsychiater zijn hechtingstheorie.

Volgens Bowlby krijgt een individu van bij de geboorte een erfelijk programma mee. Het is van levensbelang dat een kind zich zal hechten aan een volwassen persoon.

Hij onderscheidde vier periodes:

In het eerste levensjaar vormen de eerste twee fasen een soort voorbereiding op de eigenlijke hechting. De eerste twee à drie maand noemt hij de *voorhechtingsfase*. De baby bezit een

aantal gevoeligheden, zoals zintuiglijke gevoeligheden voor stem en menselijk gelaat en reactiepatronen die kunnen beschouwd worden als een soort primaire hechtingsstrategieën.

Van twee tot zes à acht maanden spreekt hij van een *beginnende gehechtheid*. In deze periode zal het kind anders reageren op bekenden dan op vreemden. Het zal een voorkeur geven aan één of enkele vertrouwde personen.

De derde fase, de *feitelijke gehechtheid* is volgens Bowlby de belangrijkste periode. Deze fase neemt een aanvang halfweg het eerste levensjaar tot een eind in de peutertijd. Het kind ontwikkelt een zeer hechte band met één of enkele personen uit zijn omgeving. Meestal is er een zekere hiërarchie te merken in zijn voorkeuren. Dikwijls komt de moeder op de eerste plaats, maar in sommige gevallen staat de vader bovenaan. Het gaat om diegene die het meeste uiting geeft van een sensitieve responsiviteit, met andere woorden diegene die perfect aanvoelt en er op een adequate manier op weet in te spelen op de signalen die het kind uitzendt. De kwaliteit van de gehechtheid wordt vooral bepaald door de wijze waarop de ouder met het kind omgaat.

Rond de overgang van peuter naar kleuter tijdens de vierde fase, wordt de hechtingsband op een hoger niveau gemerkt.

Bowlby gebruikt de term 'gehechtheid' om de affectieve band te beschrijven die zich ontwikkelt tussen een kind en zijn verzorgingsfiguur.

In 1970 ontwikkelde Mary Ainsworth, een medewerkster van John Bowlby de 'Strange Situation Procedure' (vreemde situatietest). Dit is een simpele meetprocedure om na te gaan of er bepaalde verschillen zijn in het soort hechtingsrelatie die kinderen hebben met hun ouders of zorgfiguur. Bij deze test brengt men kinderen tussen een half en anderhalf jaar met of zonder hun vertrouwde hechtingsfiguur in de observatieruimte en werden geconfronteerd met een onbekende volwassene.

Er volgen zeven episodes van telkens drie minuten. Eerst blijft de zorgfiguur alleen bij het kind. Ze laat het kind spelen met het aanwezige speelgoed. Na drie minuten komt er een voor het kind een onbekende persoon binnen en begint te praten met de verzorgingsfiguur. In de derde episode verlaat de zorgfiguur de observatieruimte. De onbekende tracht contact te leggen met het kind. Na drie minuten komt de zorgfiguur binnen. Ze troost het kind indien nodig. De onbekende verlaat het lokaal.

In een vijfde episode verlaat de zorgfiguur opnieuw de spelkamer. Het kind blijft nu alleen achter. De onbekende komt na enkele minuten terug binnen en wendt zich tot het kind.

Ten slotte komt de zorgfiguur terug binnen, terwijl de vreemde het lokaal verlaat. Ze probeert het kind aan te moedigen om het spel te hervatten.

De reacties van het kind werden via een spiegelruit geobserveerd, op video opgenomen en geanalyseerd. Er werd vooral gelet op de respons van het kind op het vertrek en de terugkomst van de hechtingsfiguur.

Deze test wordt nog gebruikt om te onderzoeken wat er eventueel fout loopt in de sociale ontwikkeling van het kind.

In het algemeen merkt men dat kinderen met een veilige gehechtheid de ouders of verzorgster ervaren als een veilige haven, waar ze af en toe emotioneel kunnen gaan bijtanken om nadien met een gerust gevoel hun ontdekkingen in de buitenwereld te hervatten. Wanneer een kind

zich bedreigd voelt, zal het zich voor bescherming tot deze verzorgingsfiguur wenden. Later, als kleuter en als schoolkind, geven ze uiting van een positief zelfbeeld en sociale vaardigheden.

Ainsworth onderscheidde drie soorten onveilige gehechtheid, namelijk een *vermijdende gehechtheid*, een *afwerende gehechtheid* en een *gedesorganiseerde en gedesoriënteerde gehechtheid*.

Kinderen met een *vermijdende gehechtheid* vertonen nauwelijks emoties wanneer de zorgfiguur weggaat en bij confrontatie met de onbekende figuur. Als de zorgfiguur terug in de observatiekamer komt, toont het kind weinig reactie. Deze kinderen tonen als kleuter vaak een geïsoleerd gedrag. Dikwijls is in deze situatie de zorgfiguur overdreven stimulerend ten aanzien van het kind.

Bij *afwerende gehechtheid* tonen kinderen een overdreven afhankelijk gedrag. Het kind komt nauwelijks tot exploratie- of spelgedrag, omdat het zo dicht mogelijk in de nabijheid van de zorgfiguur blijft. Als de zorgfiguur weggaat, reageert het kind heel heftig en als ze terugkomt, krijgen we woede-uitval. Later zijn dit vaak onhandelbare kinderen.

Het meest dramatische type is de *gedesorganiseerde en gedesoriënteerde gehechtheid*. Het gaat meestal om kinderen van ouders of verzorgsters die zelf diep in de problemen zitten. Soms gaat het gepaard met kinderverwaarlozing of zelfs kindermishandeling.

Onveilige gehechtheid is een risicofactor bij het verwerven van emotionele cognitieve en sociaalrelationele competenties. Het leven kan leiden tot gedragsproblemen en psychopathologie.

Mishandelde kinderen en getraumatiseerde kinderen beschouwen de wereld als onveilig. Ze vluchten voor een normale hechting. Trauma's tasten het gevoel van verbondenheid aan. Toch kunnen vaak deze kinderen vlot relaties aangaan met nieuwe mensen. Zodra de volwassene de indruk heeft een band te hebben met het kind, slaat het om, het kind zal zich afzetten.

Ook bij gezinnen in armoede neemt de gehechtheidstheorie een belangrijke plaats in. Door de talrijke negatieve levensgebeurtenissen zijn kinderen blootgesteld aan een dubbel risico met betrekking tot gehechtheid. De economische armoede veroorzaakt negatieve affecten op de ontwikkeling van kinderen. Het hebben van een laag of het ontbreken van een inkomen beïnvloedt het handelen van de ouders. Dit is vaak de oorzaak dat moeders minder sensitief voor hun kinderen zorgen.

In grootgezinnen zoals in Haïti, delen moeders hun opvoedingstaken met andere personen zoals grootouders, Vooral oudere broers en zussen dragen een groot deel van de dag zorg voor de jongere kinderen.

Meerdere onderzoekers gebruikten de 'Vreemde Situatieprocedure' in Afrikaanse landen en culturen om de affectieve band te beschrijven die zich ontwikkelt tussen het kind en zijn verzorgingsfiguur.

Ainsworth deed haar onderzoek in Oeganda. Ze toonde aan dat ook in een opvoedingsomgeving, waar moeders hun pedagogische verantwoordelijkheid delen met verschillende andere volwassenen en oudere kinderen, de kleine kinderen zich ook hechten aan hun moeder en haar gebruiken als veilige basis om de wereld te verkennen. (Craeynest, 2007)

IJzerdoorn beschrijft meerdere gehechtheidsonderzoeken in diverse Afrikaanse culturen.

Uit ervaring tijdens mijn werkbezoeken in Haïti merk ik dat restaveks, straatkinderen en kinderen in tehuizen het extra moeilijk hebben met emotionele en sociale vaardigheden. Verder in deze tekst beschrijf ik de situatie van de levensomstandigheden van deze groep kinderen, die de band met de ouders hebben verloren.

Instellingen slagen er moeilijk in een vervangende veilige plek te zijn voor de kinderen. Doordat de opvoeders veel kinderen onder hun hoede hebben, door het frequent komen en gaan van de opvoeders, missen de kinderen een stabiele omgang met een volwassene die sensitief op hen reageren, die ze kunnen vertrouwen en aan wie ze zich veilig kunnen hechten. De ontwikkeling van deze kinderen blijft vaak achter op alle gebieden.

De grondlegger van de gehechtheidstheorie, John Bowlby ontdekte drie fasen in de reactie op verbreking van de band met de ouders.

In de beginfase is het kind in paniek. Het kind huilt en probeert alle middelen te gebruiken om de verbreking van de band met de ouders ongedaan te maken. Alle verzorgsters worden afgewezen. Bowlby benoemt deze periode de fase van het *protest*.

Na enkele dagen volgt de fase van de *wanhoop*. Het kind is nog steeds gefixeerd op de verdwenen ouder.

Ten slotte, na enkele maanden, spreekt hij over de fase van *onthechting*. Het kind krijgt meer aandacht voor de omgeving en andere verzorgsters.

(Craeynest, 2007)

1.5.1 'Restavek'

Het woord 'restavek' is een verbastering van het Franse 'rester avec' (verblijven bij). Vaak worden kinderen van extreem arme peyzans overgedragen aan een welvarend stadsgezin. De restaveks worden bijna nooit als deel van het gezin behandeld. De kinderen worden gedwongen te werken, hebben geen vrijheid, en worden vaak mishandeld, als een kleine huisslaaf.

De huisslaafjes worden betaald in natura. Ze krijgen een bord eten en onderdak, slapen op de grond. Zelden krijgen ze kans op onderwijs. De jonge kinderen komen vaak terecht in een situatie van uitbuiting en misbruik. Uiteindelijk belanden de meeste restaveks op straat: als ze te oud worden, of vluchten, of als ze zwanger raken.

Internationale organisaties hebben lang geen aandacht gehad voor de situatie van restaveks. Hun prioriteit ging naar straatkinderen, een internationaal bekend fenomeen. De Haïtiaanse overheid heeft ook geen oog voor restaveks.

In 1995 heeft Haïti het Verdrag inzake de rechten van het kind ondertekend, maar dit model is nog niet vertaald in wetten. De aanbevelingen worden niet nageleefd omdat de nodige structuren er niet zijn. Het lot van de restaveks is een schending van het Verdrag inzake de rechten van het kind.

Ketsia is een meisje van negen. Ze werd door haar alleenstaande moeder naar een stadsgezin gestuurd. Haar moeder beschikt niet over de nodige middelen om haar zes kinderen een degelijke verzorging en opvoeding te geven. Haar kinderen een betere toekomst geven, een

betere kindertijd bieden is haar doel bij uitstek. Ketsia moet om vijf uur opstaan om water te halen. Daarna maakt ze het ontbijt. Zij krijgt de restjes die het gezin niet meer op kon. Nadat ze de kinderen naar school heeft gebracht doet ze de vaat en de was van heel het gezin. Ze werkt de klok rond in ruil voor een stukje vloer om te slapen en restjes om te eten. Wanneer ze zich doodmoe ergens te ruste legt, wordt ze geslagen met een broeksriem.

Wereldwijd vinden we de gruwelijkste vormen van kinderarbeid achter gesloten deuren. Dit doet ons ook denken aan de Mensenrechtenactiviste zuster Jeanne Devos. Zij is bekend voor haar strijd tegen de uitbuiting van kindslavernij en mensenhandel in India. Op elke straathoek van Bombay kan men een kind kopen als huishulpje.

1.5.2 Straatkinderen

Tallose kinderen komen op straat terecht. Sommigen met hun ouders, anderen alleen. Velen onder hen zijn aidswezen, anderen verloren één of beide ouders. Deze kinderen moeten dagelijks vechten om te overleven. Ze leven zonder dak boven hun hoofd, zonder toegang tot water en medische zorg, zonder toegang tot het onderwijs, zonder bescherming. Ze bedelen om eten of zoeken naar voedselresten op vuilnisbelten. Vaak verkopen ze producten zoals sigaretten, kauwgom, fruit, Anderen gaan schoenen poetsen, auto's wassen of vuilnis verzamelen om aan geld voor zichzelf of hun familie te komen. Ze zijn een kwetsbaar deel van de gezinseenheid.

Voor de veiligheid slapen velen dicht bij elkaar. Toen ik de opmerking gaf aan een groep straatkinderen dat lijm of benzine snuiven niet gezond is kreeg ik als antwoord: "Als we goed aan benzine snuiven is de grond minder hard en dan kunnen we beter slapen".

Deze hongerige en meestal zieke kinderen belanden vaak in drugs en prostitutiekringen. Ze lopen het risico van ongewenste zwangerschappen en besmetting door seksueel overdraagbare ziektes.

1.5.3 Het leven in een weeshuis

Wanneer gezinnen niet beschikken over de middelen hun kinderen te voeden, hun een goede opvoeding en verzorging te geven, is de opvang in een weeshuis vaak een laatste redmiddel. Dit bijvoorbeeld omdat één of beide ouders chronisch ziek is of overlijdt; als gezinnen door onrust, natuurramp of echtscheiding uiteenvallen; bij verwaarlozing of misbruik.

Weeshuizen in Haïti worden bijna altijd opgezet met de beste bedoelingen, maar vormen in de praktijk meestal geen veilige en stabiele omgeving voor kinderen. Bij veel betrokkenen is de kennis hierover onvoldoende.

Opgroeien buiten een voldoende hecht en stabiel familieverband is niet goed voor de psychosociale ontwikkeling van het kind. Ze worden uit de gemeenschap gehaald en hebben vaak geen vaste figuren aan wie ze zich kunnen hechten. De kinderen worden ontheemd. Ze

missen de stimulerende rolmodellen en voorbeelden die in een normale gezinssituatie aanwezig zijn. Hoe jonger het kind in een residentiële omgeving wordt opgenomen, hoe schadelijker de effecten. De kinderen ontwikkelen zich minder goed in zowel emotioneel, sociaal als fysiek opzicht, wat gevolgen heeft voor hun gezondheid en hun welbevinden op volwassen leeftijd. Ze hebben vaker gedragsproblemen en emotionele stoornissen.

In de weeshuizen is vaak sprake van een te hoge kind/verzorger ratio. Dit wil zeggen dat er te veel kinderen en te weinig verzorgsters zijn. Er is ook een groot verloop van personeel waardoor er te weinig aandacht is voor de individuele behoeften van kinderen. Het verwerven van basisveiligheid is voor deze kinderen een groot probleem.

Vaak is er ook te weinig aandacht voor kinderen met specifieke behoeften, bijvoorbeeld wanneer ze getraumatiseerd zijn.

Kinderen in tehuizen lopen meer risico op ziektes, infecties zoals hepatitis, tuberculose, cholera, enzovoort.

Residentiële opvang beperkt de zelfredzaamheid en bemoeilijkt de integratie als jongvolwassene in de maatschappij.

1.6 Gezin en armoede en het Contextuele denkkader

Het contextuele denkkader van de Hongaarse psychiater Ivan Boszormenyi Nagy heeft in de jaren zestig een internationale bekendheid gekregen. Het kijken vanuit de contextuele bril is uitgestraald naar therapeutische settings, het algemene welzijnswerk, gezinstherapie, ook voor de hulpverlening aan gezinnen die in armoede leven.

Nagy beschouwt de existentiële relaties, zoals ouders, kinderen, families, huwelijksrelaties als essentieel voor het mens-zijn.

De psychiater onderscheidt vier fundamentele dimensies in de relationele werkelijkheid.

- 1. De dimensie van de objectiveerbare feiten*
- 2. De dimensie van de individuele psychologie*
- 3. De dimensie van de interacties*
- 4. De ethische-relationale dimensie – de balans van geven en nemen*

De vier dimensies geven relationele paradigma's weer; iedere paradigma bevat een bepaald gebied van inzicht in een onderzoek van de relationele werkelijkheid.

De dimensie van de objectiveerbare feiten is een mengeling van individuele en relationele werkelijkheden. Dit aspect van de werkelijkheid ligt verankerd in de genetische inbreng; historische gegevens van de ontwikkelingsomstandigheden en de gebeurtenissen in de levenscyclus van ieder individu; de sociaaleconomische situatie; maatschappelijke omstandigheden; de fysieke gezondheid en uiterlijkheid. Objectiveerbare feiten hebben ook te maken met onvermijdelijke existentiële tegenstellingen tussen familieleden. Zo moeten bijvoorbeeld bij de opvoeding de ouders erop voorbereid zijn dat zij meer aan hun kinderen zullen geven dan zij van hen mogen terugverwachten.

In de dimensie van de individuele psychologie kunnen gevoelens van loyaliteit, bevrediging, teleurstelling, plezier, pijn, intelligentie, conditionering, dromen, fantasieën, verdedigingsmechanismen, worden opgevat.

Systemen van transactionele patronen (interactie) van een gezin zijn van invloed op de kwaliteit van het leven van ieder gezinslid. Communicatie, gedragingen en verantwoordelijkheden zijn hierbij belangrijke aspecten.

Contextuele hulpverlening richt zich op de dynamiek in de ethische-relationale dimensie en houdt hierbij rekening met de eerste drie dimensies. Zo wordt bijvoorbeeld een ouder-kindrelatie altijd beïnvloed door feiten, individuele psychologie, systemen van transactionele patronen en de ethiek van gepaste zorg en verdiend vertrouwen.

Ethiek heeft hier als kenmerk 'het verwerven van verdiensten'. Door bijvoorbeeld het kind fundamenteel vertrouwen te geven, krijgen de ouders verdienste terug. Verdienste omvat rechtvaardiging.

Nagy gebruikt de metafoer van de balans van 'geven en nemen' of 'geven en ontvangen' om de ethische-relationale dimensie te beschrijven. Hij noemt een relatie rechtvaardig wanneer de baten en lasten billijk zijn verdeeld. Wanneer er binnen de existentiële relaties onbillijkheid en onbetrouwbaarheid is, lijden alle partijen hieronder. (Nagy, 2008)

Hoe kunnen de vier dimensies gesitueerd worden bij personen in armoede?

1. De dimensie van de feiten: gezinnen in armoede lijden aan een multicomplexe problematiek *De familie Joseph heeft drie kinderen. Islande is vijf jaar, Maïdensia twee en Samanta acht jaar. De kinderen hebben een enorme groeiachterstand. Islande lijdt aan een lichamelijke handicap. Maïdensia had al dagen hoge koorts. De familie is straatarm, beschikt niet over de middelen om hun kinderen een degelijke opvoeding en verzorging te geven. Hun kleine kaypay (hutje met de dakbekleding van stro) is in erbarmelijke staat. Het dak lekt als een zeef.*

2. De dimensie van de psychologie: gezinnen die in armoede leven hebben onvoldoende binding met de toekomst, wat het motiveren tot verandering erg moeilijk maakt. Ze hebben gevoelens van machteloosheid.

3. De dimensie van de interactie: in armoedige situaties kunnen we vaak spreken van gestoorde communicatie

4. De ethische-relatieve dimensie: verbintenisproblematiek

Dina werd na de aardbeving van 12 januari 2010 achtergelaten in het weeshuis in Kenscoff. Ze heeft het contact met haar alleenstaande moeder verloren. Het meisje leidt een moeizaam bestaan.

Personen in armoede ervaren tekorten en geven deze tekorten door op de volgende relatie. De generatiearmoede veroorzaakt zware psychologische kwetsuren die het zelfwaardergevoel aantasten.

Contextuele hulpverlening omvat een onderzoek van de existentiële context en van de balans van geven en nemen. Erkenning geven is essentieel in de hulpverlening. Dit wordt toegelicht in hoofdstuk III

(Driessens, 2006)

1.6.1 Sterke banden en loyaliteit

Tijdens de zwangerschap ontstaat een band tussen moeder en kind. Dit vormt de basis van de psychologische relatie. De moeder is meestal de centrale figuur van het gezin.

De zeer intense afhankelijkheidsrelatie vormt de natuurlijke verbondenheid van kinderen met hun ouders. Zelfs kinderen die bij hun geboorte van hun moeder worden verwijderd, bijvoorbeeld voor adoptie, gaan later op zoek naar hun natuurlijke verbondenheid, de biologische ouders.

Tegenover personen waarmee men verbonden is door een bloedverwantschap bestaat een 'zijns-loyaliteit'. Deze band is onverbreeklijk. Loyaliteit speelt een wezenlijke rol in de oorspronkelijke asymmetrische relaties. Zo is het kind dat het leven heeft gekregen van de ouders loyaal tegenover deze ouders.

Loyaliteit vormt een balans tussen *geven en nemen*. Het is het doel van de interactie. Het kind heeft een gerechtvaardigde aanspraak op zorgzaam gedrag en aandacht vanwege de ouders. Door het kind het leven te geven ontstaan er verplichtingen met betrekking affectie, verzorging

en een goede opvoeding. Ouders krijgen hierbij verdiensten tegenover het kind door het te voeden en adequate zorg te bieden. Dit wil zeggen dat hierbij de ouders aanspraak kunnen maken op loyaliteit van het kind. Er ontstaat een noodzaak om te antwoorden op de daad van het geven (ouder) met een eigen daad, die hiermee correspondeert. Er ontstaan schulden of verplichtingen bij de ontvanger.

De verhouding tussen ouders en kind is vooreerst asymmetrisch. De ongelijkheid maakt na een tijdje plaats voor een symmetrische relatie. Nagy spreekt over een '*verticale loyaliteit*' die plaatsmaakt voor een '*horizontale loyaliteit*', waarbij de rechten en plichten evenwichtig verdeeld zijn.

Het is belangrijk dat de ouders de bijdrage zien die het kind levert. Het kind schenkt vertrouwen aan de ouders. Het vertrouwen is niet vanzelfsprekend. Geschonken vertrouwen is een geschenk en geen natuurlijk gegeven.

Loyaliteit in de contextuele gezinstherapie is volgens Boszormenyi Nagy niet gebaseerd op de psychologie van hechting of aantrekkingskracht, maar wel op het verschuldigd zijn dat is ontstaan uit de verworven verdiensten. Hij benadert de relationele context tussen mensen in ruime zin als een reeks van transacties waaruit rechten en verplichtingen, maar ook verwachtingen en ontgoochelingen voortvloeien.

Volgens de Hongaarse psychiater is ook de inter-generatiele benadering belangrijk. Hiermee bedoelt hij: de relatie tussen generaties, zoals (groot-)ouders en kinderen.

Bij mensen in armoede is een grote loyaliteit te merken. Zij ervaren de familiale verbondenheid als absoluut noodzakelijk en dwingend.

De familiekring biedt betrouwbaarheid en emotionele steun. Door de druk van allerlei problemen kan dit voor arme gezinnen ook een zware belasting inhouden.

Verstoorde loyaliteit - loyaliteitsconflict

Wanneer een daad van geven niet met geven kan worden beantwoord - wanneer een recht van geven van een kind wordt verstoord - wanneer het vertrouwen wordt geschonden - wanneer door verdiensten aanspraken ontstaan die niet kunnen worden beantwoord kan de loyaliteit verstoord worden. In de benadering van Nagy spreken we over 'een storing in de relatie'.

Loyaliteitsconflicten worden onleefbaar wanneer de intensiteit en de spanning van het niet openlijk loyaal kunnen zijn naar de verticale loyaliteit toenemen.

Wanneer aan ouders in hun kinderjaren liefde is onthouden, eisen zij vaak bij het kind in hoge mate loyaliteit. Zij hopen op deze manier liefde af te dwingen, liefde die zij zelf niet hebben gekregen. In zekere zin neemt dan het kind de rol van de ouders over. Het kind fungeert als een ouder van de ouders. Hier spreken we over *parentificatie*.

Bij kinderen waarbij de band met de ouders verbroken is, kinderen die niet openlijk loyaal kunnen zijn tegenover de ouders, zoals restaveks, straatkinderen en kinderen in een residentiële opvang, zal de loyaliteit op een verborgen manier uiting zoeken. Nagy noemt dit

'onzichtbare loyaliteit'. Het kind voelt zich deel van zijn eigen ouders, ook al is hij verwaarloosd. Dit kan leiden tot een *deloyaal gedrag* tegenover de vervangende opvoeder. Door zoveel moeilijke gevoelens zal het kind 'moeilijk gedrag' tonen. De verborgen loyaliteitsbetrekkingen verwijzen naar de balansen van verworven verdiensten, verplichtingen en betrouwbaarheid van generaties en komen onbewust tot uiting.

Het is belangrijk dat de vervangende opvoeder erkent en toestaat dat de eigen ouders erg belangrijk blijven in het leven van het kind. Het is cruciaal dit onderwerp regelmatig ter sprake te brengen en het kind de kans te geven zijn gevoelens van eenzaamheid en verdriet te uiten. Op deze manier leert het kind te mogen zijn wie hij is en geaccepteerd te worden.

Broers en zussen die niet samen opgroeiden omwille van een plaatsingsverleden, hebben geen gemeenschappelijk verleden, doch ontwikkelen niet noodzakelijk minder loyaliteitsgevoelens tegenover elkaar. Ook hier kan sprake zijn van een verborgen loyaliteit.

Wanneer kinderen onder druk worden gezet om te kiezen tussen één van beide ouders, bijvoorbeeld wanneer ouders door wederzijds wantrouwen uit elkaar zijn gegroeid, bij scheiding of conflictsituaties, kan deze situatie leiden tot een *'gespleten loyaliteit'*.

Bij grootgezinnen kan gespleten loyaliteit vernietigend werken, bijvoorbeeld wanneer het kind moet kiezen tussen zijn alleenstaande moeder en grootmoeder of voor hem een ander belangrijke persoon. Deze situatie kan leiden tot ernstige persoonlijkheidsproblemen, zelfs ook tot zelfdoding.

(Nagy, 2008)

2. Gezin en Cultuur

De Haïtiaanse volkscultuur is ontstaan uit het Afrikaanse verleden. De moedertaal van de bevolking is Creools.

Haïti kent vrijheid van godsdienst. Ruim zestig procent is Katholiek, ongeveer twintig procent protestant, vijftien procent Baptist. Ondertussen kunnen zij ook de geesten van de Voodoo dienen, de *sèvis lwa*.

Sinds 4 april 2003 is Voodoo een officiële godsdienst en is als religieus sociaal netwerk verbonden met de Haïtiaanse ontstaansgeschiedenis.

Carnaval is voor de Haïtianen het grootste en het mooiste feest van het jaar. Iedere zondag van februari en maart wordt er gedanst in de straten.

Tijdens de Vastenperiode zijn de 'RaRa' groepen populair. Met hun zelf geknutselde instrumenten uit ijzer brengen ze voortdurend een zelfde melodietje.

Sinds de jaren vijftig is Compas het bekendste muziekgenre in Haïti. Het is een variant van een soort Merengue uit de Dominicaanse Republiek.

Iedere avond verzamelen buurtgenoten zich bij elkaar om raadsels, grappen en verhalen te vertellen. Verder is de belangrijkste bron voor informatie de radio.

Vooraf op het platte land besteden veel mannen hun zondagnamiddag aan een typische vrijetijdsbesteding, de 'hanengevechten'.

De 'taptap' is het openbaar vervoer. De vrolijk, gekleurde bussen zitten vaak propvol. Als men wil uitstappen, stampt men twee keer op de grond of men tikt twee keer tegen het raam, vandaar de naam 'taptap'.

De Haïtiaanse munt is de gourde.

2.1 Eigen taal

In Haïti wordt slechts door een klein deel van de bevolking Frans gesproken, met andere woorden alleen diegene voldoende onderwijs hebben gevolgd. Het Haïtiaanse Creools neemt een dominante plaats in.

Het Creools is ontstaan tussen de slaven en de eigenaars van de plantages. Het is een fonetische taal, waarin duidelijk de Franse invloed hoorbaar is.

De grammatica van het Creools is eenvoudig. De Afrikaanse slaven hoefden de grammatica van het Frans niet te leren om met hun meesters te communiceren.

2.2 Voodoo

De vooedooreligie ontstond in de 14^{de} eeuw. Het is een synthese van West-Afrikaanse godsdienstige gebruiken, vermengd met overblijfselen van Tainogeloven en Rooms-katholieke invloeden.

'Voodoo' reisde op de slavenscheper mee naar de 'Nieuwe Wereld', waar hij in Haïti op het eiland Hispaniola tot bloei kwam. Voodoo wordt gekenmerkt door ceremonies, muziek, dans en offers.

Het woord 'Voodoo' is afkomstig uit het Fon, de traditionele taal van Dahomey, waar godsdienst haar oorsprong vindt. Voodoo betekent: 'God' of 'Geest'. Voodoo heeft een pantheon van geesten, de '*Iwa*', die op uiteenlopende manieren kunnen worden aangeroepen. De diverse geesten heersen over verschillende gebieden van het leven, van liefde tot rijkdom. Elke geest heeft zijn eigen identiteit, symbolen, rituele voorwerpen, liederen en dansen. De belangrijkste geesten zijn Rada en Petwo. De Rada-geesten stammen rechtstreeks van de goden van Dahomey af en gelden als 'koeler' en meer tot verzoening geneigd dan de Petwo-geesten, die de naam hebben 'heter' en opvliegender zijn.

Voodoo ziet het universum als een magische kosmos waarin de mens uit magie is geboren en elk mens een potentiële tovenaars is.

Een '*boko*' of tovenaars is iemand die de krachten van het magische universum misbruikt. Hij bedrijft zijn magische praktijken op een kruispunt of een kerkhof.

De meest gevreesde dood die een '*boko*' kan verrichten is '*voye lamo*', de 'dood sturen'. Het slachtoffer van een dergelijke vloek wordt verondersteld weg te kwijnen, bloed op te geven. Tvenaars maken een '*wanga*' een voorwerp, pakje of vergif, dat anderen schade kan berokkenen. De *boko* bereidt dit vergif uit kruiden en poeders volgens een geheim recept. Tvenaars houden zich ook bezig met het creëren van zombies: schijndoden die enkele dagen na hun begrafenis weer worden opgegraven en tot leven gewekt. Nadat de schijndode is opgegraven krijgt hij een tegengif toegediend.

Vooedooceremonies (het begroeten van de geesten) :

De deelnemers gebruiken muziek, zang en dans om de geest aan te zetten de wereld van de stervelingen te betreden en zich aan het offer te goed te doen. De '*ounfo*' of vooedootempel bestaat uit een gemeenschappelijke ruimte, de '*peristil*' met in het midden daarvan de heilige pilaar of '*poto mitan*' waaromheen de ceremonies plaatsvinden. De gewijde en rituelen voorwerpen zijn ondergebracht in de altaarruimte of de '*badje*'.

Een Rada-ceremonie, om de geesten te voeden, begint met gebed, getrommel en gezang. Muziek en dans worden gebruikt om de geesten over te halen hun goddelijke thuisband te verlaten en de wereld van de stervelingen te bezoeken. Elke geest reageert op zijn eigen speciale melodieën, liedteksten en trommelritmen. Tijdens de plechtigheid verwelkomt de '*oungan*', de priester, of de '*manbo*', priesteres, vele van de geesten. Nadat hij de '*ason*' of heilige ratel van het altaar heeft gepakt, moet de priester eerst de '*legba*', de geest van de kruispunten, begroeten en hem vragen de poorten naar het domein van de goden te openen. De vier windstreken worden begroet door eerbiedig te buigen en de ratel te schudden. Hierna begroet hij de '*Marasa*' de goddelijke tweeling en '*Loko Atisou*' de geest van de allerbeste

priester. Daarna betreedt de '*laplas*' de meester van het zwaard, de *peristil* vanuit de *badje*, geflankeerd door de twee '*rèn drapo*', vlaggenkoninginnen. De priester kiest het gevest van het zwaard en de vlaggenstokken terwijl hij opnieuw de vier windstreken begroet. Met maïsmeel uit een ruw afgewerkte kalebas, tekent de priester de '*veve*' het heilige symbool voor *Ayizan*, de geest van de eerste priesteres op de vloer van de *peristil*. Terwijl hij daarmee bezig is, verscheuren de '*ounsi*', zangers en dansers, palmladeren.

Ceremoniële bezetenheid:

De congregatie begroet nu de andere vooedoogen, die hun aanwezigheid door bezetenheid kenbaar maken. De bezetenheid wordt gezien als een bewijs dat de dodelijke honger is bevredigd. Tijdens de bezetenheid berijdt de *Iwa* de aanwezigen, zoals een ruiter een paard.

De congregatie verwelkomt *Danbala*, de slangengeest, die de bezeten gelovigen dwingt over de tempelbodem te spartelen en te kronkelen. Het ritme van de trommels verandert, wordt sneller en nadrukkelijker om meer Rada-geesten te begroeten, waaronder *Ezili Freda*, de *Iwa* van de liefde en *Agwe*, de meester van de oceanen. Wanneer de stemming stijgt, zal ook de '*Ogou*' arriveren, die een rode sjaal draagt, een zwaard hanteert en rum drinkt. Nadat alle anderen zijn verschenen, zal '*Gede*' de geest van het kerkhof, zijn losbandige en seksuele aard aan de aanwezigen opdringen om de congregatie uit te dagen en te bespotten. Wanneer de bezetenheid voorbij is, is de gelovige uitgeput en herinnert niets meer van wat er is gebeurd. Bezetenheid is de hoogste eer voor een vooedogelovige.

Het voedseloffer van *Ezili Danto* bestaat uit popcorn en het bloed van een offerdier.

Wanneer gelovigen door *Ogou*, de vuurgeest werden berezen, binden ze een rode sjaal rond hun hoofd of hun arm. Ze zwaaien met een zwaard en voeren een woeste dans op. Ze schreeuwen en vloeken als soldaten en vragen om rum. Hun handen worden met brandende rum gewassen en soms houden ze gloeiende hete staven vast om te bewijzen dat hun bezetenheid echt is.

Elk jaar wordt er in Plaine du Nord, een feest ter ere van *Ogou* gehouden. In het centrum van dit stadje ligt een modderpoel, de *Trou Sen Jak*. Op 24 juli komen pelgrims uit heel Haïti daarheen. Ze dragen allemaal rode sjaals en kleding met rode biesen. Wanneer de pelgrims door *Ogou* zijn bezeten, wentelen ze zich door de modder. Er wordt geacht dat deze modderpoel genezende en magische krachten zou hebben.

Bloedoffer:

Nadat de geesten verwelkomd zijn, worden dieren geslacht en offers klaargezet om de geesten te voeden. Elke geest heeft zijn favoriete dier. Het bloed wordt opgevangen in een kalebas en vermengt met zout, stroop en rum, en vaak door de priester op de lippen van de *ounsi* gesmeerd. Het dode dier wordt versierd met *veve*, symbolische tekening van maïsmeel, as, gemalen baksteen of kruid, bestrooid met financiële offergaven en tenslotte wordt het vlees bereid om door de geesten en gelovigen te worden verorberd.

De *oungan*, priester of *mambo*, priesteres, heeft gezag over diegene die tot zijn tempel zijn toegetreden.

Een opleiding tot priester kan vele jaren duren. Hij moet vele voodoorangen passeren: van ingewijde tot *hounganikon*, leider van het koor, tot *laplas*, meester van het zwaard, en tot

konfyans, assistent van priester of priesteres, voordat hij de *anson*, de rituele ratel om de geesten op te roepen, opneemt.

Muziek en dans :

In vooedoceremonies heeft elke deelnemer een rol. Zingen, trommelen en dansen is een visuele en auditieve uitnodiging van geesten. Men voert samen een muzikale voorstelling op. Het zingen wordt *chante Iwa* genoemd. Voodooliedereren hebben de vorm van een beurtzang tussen de koorleider of *ounjeniken* en het koor. De *ounjeniken* bepaalt welke liederen geschikt zijn om de *Iwa* te lokken. De liederen zijn in het Creools, maar bevatten enkele woorden *langaj*, een oude Afrikaanse taal.

Bat tambou, trommels zijn de belangrijkste muziekinstrumenten. De trommels dienen om de geesten uit Afrika, het goddelijke thuisband van de voorouders op te roepen. Het lichaam van de trommel is uit een boomstam gesneden. Daaroverheen is een geitenvel gespannen, dat met touwen en houten pennen vastzit. De *ounsi*, dansers, voeren verschillende hartstochtelijke dansen uit om individuele geesten te eren. De lichamen van de dansers bewegen sierlijk als vissen, golven als slangen.

Het dansen tijdens een ceremonie is energiek en kan chaotische indruk wekken.

(Gordon, 2000; De Wolf, 2008)

3. Gezin en Gezondheidszorg

Van het westelijke halfrond heeft Haïti de hoogste cijfers van ondervoeding, tuberculose, HIV, kindersterfte, overlijden van moeders tijdens de bevalling, ziektes door een tekort aan drinkwater en sanitatie. De vuile grachten vol met afval zijn een broeinest van allerlei ziektes en een ideale kweekplek voor insecten, ratten en ander ongedierte. Ook het tekort aan zuiver drinkwater is de oorzaak van het hoge sterftecijfer.

Volgens UNICEF zou één op de twaalf kinderen geen vijf jaar oud worden – één op de vier kinderen zou chronisch ondervoed zijn.

De meeste kinderen overlijden aan een combinatie van ondervoeding, infectieziekten, diarree en uitdroging. Vele kinderen hebben problemen met parasieten en schurft.

Volwassenen lijden vaak aan hoge bloeddruk, veroorzaakt door stress en het eten van zout voedsel, gastritis en seksueel overdraagbare aandoeningen.

3.1 Gezinsplanning

De bevolkingsgroei doet zich vooral voor in de minder ontwikkelde landen, terwijl het de rijke landen zijn die zich zorgen maken over de veel te grote mensenmassa's die de kwetsbare, natuurlijke hulpbronnen uitputten.

Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) worden er iedere dag 910.000 nieuwe levens gecreëerd, waarvan ongeveer de helft van de concepties niet gepland zijn. Het WHO schat dat er ongeveer driehonderd miljoen echtparen op de wereld zijn die geen toegang hebben tot faciliteiten op gebied van gezinsplanning.

Een cruciaal element in ieder beleid om de bevolkingsgroei te reduceren, is de beschikbaarheid van gezinsplanning – de mogelijkheid om met praktisch uitvoerbare methoden zelf de grootte van het gezin te bepalen. Sommige godsdiensten verbieden onnatuurlijke anticonceptiemiddelen. (Henry et al, 1994)

In landen met de minste gezinsplanning, zoals Haïti, zijn langdurige borstvoeding, periodieke onthouding en het gebruik van onbetrouwbare kruiden het meest in zwang. In de Haïtiaanse samenleving krijgt de jeugd geen effectieve seksuele voorlichting. We kunnen spreken over een groot aantal tienerzwangerschappen. Daarna volgt voor hen een volwassen leven met het veelvuldig krijgen en verliezen van kinderen.

Driekwart van de jonge vrouwen die kinderen ter wereld brengen zijn ongehuwd in dit Caraïbisch land.

3.2 Gezondheid van moeder en kind

Het aantal moeders dat tijdens of kort na de bevalling sterft is sinds 2000 toegenomen in Haïti. De medische zorg rond de zwangerschap is slecht. Slechts vijftwintig procent van het aantal bevallingen gebeuren in aanwezigheid van medisch personeel. Talrijke vrouwen hebben wegens financiële tekorten geen mogelijkheid om een dokter te bezoeken of wonen op te grote

afstand van het ziekenhuis. De meeste baby's komen ter wereld in het huis van de moeder of grootmoeder met de hulp van een traditionele vroedvrouw.

Tweederde van de zwangere vrouwen heeft een tekort aan vitaminen en mineralen en lijdt aan ernstige bloedarmoede. Zwangerschapsvergiftiging komt erg veel voor.

Tienermoeders zijn kwetsbaarder dan de meeste anderen, omdat een vroege zwangerschap gezondheidsproblemen, armoede en sociaal isolement kan teweeg brengen.

Veel baby's die ter wereld komen, hebben al een achterstand bij hun geboorte door een laag geboortegewicht.

Kinderen die te vroeg geboren worden hebben weinig overlevingskansen. Ziekenhuizen hebben geen couveuses. ([http:// www.artsenzondergrenzen.nl](http://www.artsenzondergrenzen.nl)) (<http://msf-azg.be>)

3.3 Toegang tot gezondheidszorg

Het Ministerie van Volksgezondheid en Bevolking (MSPP) is verantwoordelijk voor de gezondheidszorg in Haïti. De zorgsector bestaat voor vijfendertig procent uit overheidsinstellingen van het MSPP, drieëndertig procent particuliere instellingen, tweeëndertig procent andersoortige instellingen zoals particuliere instellingen, instellingen van niet gouvernementele organisaties en van religieuze organisaties. In totaal zou nog geen vijf procent van het bruto nationaal product besteedt worden aan de gezondheidszorg.

In Haïti beschikken de ziekenhuizen onvoldoende apparatuur om diagnoses en operaties uit te voeren. Er is een groot tekort aan artsen, verpleegkundigen en gezondheidszorgwerkers. Het beperkte aantal studenten geneeskunde en verpleegkunde, samen met de emigratie van veel artsen en verpleegkundigen, zorgt er volgens het Internationaal Monetair Fonds (2008) voor dat Haïti veertig jaar lang jaarlijks zomaar 740 nieuwe banen moet creëren om aan de normen van de Wereldgezondheidsorganisatie te voldoen.

De meeste artsen vestigen zich in en rond de hoofdstad Port au Prince.

Naar schatting heeft maar zestig procent van de totale bevolking toegang tot gezondheidszorg. Voor de kosten draaien de mensen zelf op. Er is geen ziektekostenverzekering.

([http:// www.artsenzondergrenzen.nl](http://www.artsenzondergrenzen.nl)) (<http://msf-azg.be>)

Vooraf op het platte land maken de mensen gebruik van de traditionele geneeskunde, de *dokte fey* (kruidendokters). Andere zieken roepen de *houngan* of *mambo* (Voodoo priester of priesteres) te hulp. Deze priester gebruikt sterke magie om de ziekte te stoppen. Gaat het om een *maladi lwa*, dan zoekt de priester contact met de *lwa's* (geesten) om te ontdekken wat de ziek moet doen om zijn gezondheid weer terug te krijgen.

Artsen zonder Grenzen biedt in meerdere ziekenhuis gratis basisgezondheidszorg aan.

3.4 De meest voorkomende ziektes

Ik bespreek beknopt enkele meest voorkomende ziektes in Haïti. Voor meer informatie hierover bezoek <http://www.lenntech.nl> en <http://www.ottenbourg.com>

3.4.1 Ondervoeding

Volgens de Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN (FAO) is Haïti, samen met Somalië en Afganistan, het land waar een hoogste percentage van de bevolking lijdt aan chronisch voedseltekort. Haïti kan slechts voor vijfenvijftig procent in haar eigen voedselvoorziening verstrekken. De aanvullende import en voedselhulp zijn onvoldoende om iedereen van maaltijden te voorzien. De mensen verdienen te weinig om zich in de minimale dagelijkse calorieënbehoefte te kunnen verschaffen. Deze situatie leidt tot een hoog sterftecijfer.

De extreem arme gezinnen trachten te overleven met voedsel dat vooral uit granen bestaat. Dit is onvoldoende. Ze hebben een gebrek aan een aantal essentiële voedingsbestanddelen die een absolute voorwaarde zijn om een normale gezondheid te behouden.

Hulporganisaties verstrekken meestal voedselpakketten op basis van granen. Voedsel zoals onder andere melk, waarin vele voedingsbestanddelen zitten die noodzakelijk zijn voor jonge kinderen ontbreekt meestal.

Door een tekort aan bouwstoffen, zoals vitamines en mineralen, krijgt het kind minder fysieke en geestelijke ontwikkeling. Het verhoogt het risico op allerlei ziektes.

Eén van de ernstige en veel voorkomende vormen van ondervoeding is een tekort aan jodium. Dit probleem doet zich vooral voor in de gebieden waar gewassen groeien in grond met een laag jodiumgehalte. Bij bewoners die veel cassave gebruiken, kan het probleem verergeren, omdat deze plant cyanide bevat. Cyanide vernietigt jodium. Mensen met een gebrek aan jodium krijgen vaak een grote, uitstekende bal in de keel. De schildklier zwelt op.

3.4.2 HIV/aids

Na Afrika, het gebied ten zuiden van de Sahara telt het Caraïbisch gebied het hoogste percentage HIV-besmettingen. De eerste gevallen van aids in Haïti werden geconstateerd in 1980.

De overdracht van het virus geschiedt voornamelijk via heteroseksuele contacten. Er is een beperkt condoomgebruik als gevolg van gebrekkige kennis en moeilijke verkrijgbaarheid.

De meeste Haïtianen hebben wel eens gehoord van SIDA (HIV/aids). Zij noemen SIDA 'maladi-a demokratik' (de Democratische ziekte). Sinds 2002 worden er voorlichtingscampagnes gehouden. Er wordt informatie gegeven hoe men de besmetting kan voorkomen.

3.4.3 Malaria

Malaria is een infectieziekte. De muggen van het geslacht 'Anopheles' kunnen de parasiet van de malariapatiënt naar een andere persoon overbrengen.

In Haïti verloopt de ontwikkeling van de parasiet sneller bij hogere temperaturen zoals tijdens regenseizoenen.

3.4.4 Dengue

Dengue of knokkelkoorts wordt veroorzaakt door een virus die via de Aedesmuggen wordt overgebracht. Deze muggen komen vooral in de steden voor en steken overdag.

Dengue-patiënten kunnen zich een lange tijd ziek voelen. De ziekte kan een dodelijke complicatie veroorzaken, omdat men inwendige bloedingen kan krijgen.

3.4.5 Filariose

Filariose of Olifantisme is een zwelling van een of meer lichaamsdelen, meestal been of scrotum, met vergroving van de huidstructuur.

De muggen die de ziekte meedragen bijten meestal tussen zonsondergang en zonsopgang.

De ziekte is het gevolg van een beschadiging van de lymfevaten door een parasitaire infectie met kleine wormen. Het is geen dodelijke ziekte, maar het veroorzaakt wel motorische problemen en sociale isolatie.

3.4.6 Buiktyfus

Buiktyfus is een veelvoorkomende infectieziekte in Haïti. De ziekte wordt veroorzaakt door de bacterie Salmonella typhi. De bacillen bevinden zich in de fecaliën en urine van besmette personen. Mensen raken besmet door het eten van besmet voedsel of door het drinken van water dat verontreinigd is met bacteriën.

3.4.7 Cholera

Cholera wordt veroorzaakt door de bacterie Vibrio cholerae. De ziekte verspreidt zich snel door het drinken van water of het eten van voedsel waarin de bacterie aanwezig is. Ook bij verpleging van cholera-patiënten onder onhygiënische omstandigheden en bij begrafenisrituelen waarbij voedsel wordt genuttigd in de directe nabijheid van de choleraslachtoffer kan directe transmissie optreden.

Eind oktober 2010 lieten de eerste gevallen van cholera het ergste vrezes. Na de aardbeving van 12 januari 2010 kregen we een nieuwe golf van overlijdens, een nieuwe trauma. De

cholerabacil werd aanvankelijk meegevoerd door het water van de Artibonite. Volgens Haïtianen werd de bacterie door de VN-soldaten het land binnengebracht.

3.5 'Dlo se lavi' (water is leven)

Toen Haïti in 1804 onafhankelijk werd had het nog een bebossing van tachtig procent van het oppervlak.

Door de enorme bevolkingsgroei tijdens de laatste decennia en door de ecologische aftakeling van het land zijn de watervoorraden aanzienlijk verminderd.

Met een neerslag van gemiddeld 1400 mm/m²/jaar ontvangt het land een volume van veertig miljard m³ water, waarvan negentig procent rechtstreeks naar zee stroomt. Door het gebrek aan bomen is er slechts weinig infiltratie in de bodem. Er is nog veertien miljard m³ per jaar aan bruikbaar zoet water. Vandaag wordt van dit potentieel slechts tien procent effectief gebruikt.

Ondanks de inspanningen, maken de moeilijkheden en de hoge kosten om het water te distribueren het vaak onmogelijk voor een groot aantal boeren om voldoende water voor hun dagelijkse behoefte te verkrijgen.

Het tekort aan drinbaar water raakt het hele land.

Schoon water is een vereiste wanneer we de verspreiding van watergerelateerd ziekten willen verminderen.

IV. Op weg naar de zelfredzaamheid – duurzame hulpverlening

In dit hoofdstuk vertrek ik vanuit een beknopte omschrijving van ‘ontwikkelingssamenwerking’, een voorstel van het 4de pijlersteunpunt van het VAIS en het verloop van de Millenniumdoelstellingen in Haïti.

Daarna geef ik een zo volledig mogelijk beeld van de vzw FINADO.

Het belangrijkste thema dat ik hierbij bespreek is ‘het belang van gezinnen te steunen in de eigen gemeenschap’ waarbij de relatie tussen de hulpverlener en de arme hulpvrager cruciaal is.

1. Ontwikkelingssamenwerking

Ondanks de sterke groei van de wereldwijde rijkdom leeft een groot deel van de wereldbevolking nog altijd in een zeer kwetsbare situatie van armoede en uitzichtloosheid.

Deze kwetsbaarheid lijkt in een globaliserende wereld eerder toe te nemen dan af te nemen.

Ontwikkelingssamenwerking is in eerste instantie bedoeld om de inwoners en instellingen in ontwikkelingslanden te helpen om zich te ontwikkelen en zo een hogere levensstandaard te bereiken.

Aanvankelijk ging ontwikkelingshulp van de ene overheid naar de andere. Donorlanden hielden de uitvoering bijna helemaal in eigen handen. Economische groei stond voorop.

Het slordig omgaan met natuurlijke bronnen voor een snelle groei belemmerden de kansen voor langetermijnontwikkeling. Deze toestand is in jaren erg veranderd. In 1987 werd het nieuwe begrip ‘Duurzame ontwikkeling’ geïntroduceerd door Harlem Brundtland. Hij legde een duidelijke verbinding tussen de economische groei, milieuvraagstukken, armoede- en ontwikkelingsproblematiek. Het Brundtland rapport stelt dat armoede een hinderpaal is voor duurzaam gebruik van de natuurlijke omgeving. Het rapport gaat niet alleen over natuur en milieu, maar ook over sociale en economische ontwikkeling, over participatie van alle burgers.

Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie zonder daarmee voor toekomstige generaties de mogelijkheden in gevaar te brengen om ook in hun behoeften te voorzien.

Met ontwikkelingssamenwerking wordt een samenwerkingsverband bedoeld tussen een gemeenschap of vereniging in een ontwikkeld land en een gemeenschap of vereniging in een ontwikkelingsland. Het doel is ‘het streven naar duurzame verbetering van de leefsituatie’ in een ontwikkelingsland – het uitbouwen van het project zonder dat na verloop van tijd verdere interventie van de externe bron nog nodig is.

De Europese Unie (EU) is één van de grootste donors van ontwikkelingsgeld ter wereld. De EU-lidstaten storten elk een bijdrage in het Europees Ontwikkelingsfonds (EOF), waarmee de ontwikkelingsactiviteiten gefinancierd kunnen worden. Het budget voor de periode 2008-2013 is ruim tweeëntwintig miljard euro. De ontwikkelingsstrategie van de EU concentreert zich vooral

op financiële en technische hulp, humanitaire hulp en armoedebestrijding. Het militair ingrijpen in crisissituaties is een onderdeel van humanitaire hulp.

Sinds 1971 werkt de EU eraan om de invoertarieven voor de invoer van goederen uit ontwikkelingslanden te verminderen of af te schaffen. Hierdoor krijgen deze landen gemakkelijker toegang tot de Europese markt. De EU heeft een samenwerkingsverband met het zuidelijk en oostelijk gedeelte van het Middellandse Zeegebied, de landen van Midden- en Oost-Europa, de voormalige Sovjetrepublieken in Centraal-Azië, Afrika ten zuiden van de Sahara, de Stille Oceaan en de Caraïben.

Een ander doel van ontwikkelingssamenwerking is het bestrijden van ziektes als polio, pokken, diarree – het verbeteren van drinkwatervoorziening, onderwijs, wegennet, enzovoorts.

We spreken over de vier pijlers van ontwikkelingssamenwerking:

- De 1^e pijler is de ontwikkelingssamenwerking die uitgaat van de overheid – dus de bilaterale ontwikkelingssamenwerking. Gemeenschappen, provincies en gemeenten vallen hier ook onder.
- De 2^e pijler bestaat uit de multilaterale organisaties, internationale instellingen als Europese Commissie, UNESCO, UNCHER, UNICEF, WERELDBANK
- De 3^e pijler zijn de door de overheid erkende niet-gouvernementele organisaties (NGO's) en Artsen Zonder Grenzen
- De 4^e pijler zijn particuliere initiatieven, vzw's

(Develtere, 2005)

1.1 Het Vierdepijlersteunpunt van VAIS

Het Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking (VAIS) is door de Vlaamse Regering opgericht om het beleid op het vlak van ontwikkelingssamenwerking uit te voeren. Het VAIS is een intern verzelfstandigd agentschap en ondertekende een beheersovereenkomst met de Vlaamse Regering. Deze overeenkomst wordt om de vier jaar hernieuwd.

Het VAIS heeft vijf kerntaken.

- *De bilaterale samenwerking met partners in het Zuiden*
- *De ondersteuning van acties en activiteiten van indirecte actoren*
- *De samenwerking via multilaterale organisaties*
- *De draagvlakverbreding en sensibilisatie*
- *Noodhulp en humanitaire bijstand.*

De 4de pijler van het VAIS bestaat uit initiatieven die niet genomen worden door de klassieke eerste drie pijlers. Het zijn burgerinitiatieven die worden opgezet door bestaande actoren in onze maatschappij, zoals vriendengroepen, bedrijven, vakbonden, scholen, enzovoorts. Het zijn meestal groepsinitiatieven die vanuit hun eigen werking solidair willen zijn met het 'Zuiden'.

Naar schatting zijn er meer dan duizend van deze initiatieven actief. Jaarlijks zouden deze bewegingen in Vlaanderen zevenenveertig à achtenzestig miljoen euro inzamelen om projecten

in het zuiden te steunen. Deze cijfers komen uit een onderzoek van het Hoger Instituut voor de Arbeid–KUL (2007), opgelegd door de Vlaamse overheid. Deze studie stelt vast dat ontwikkelingssamenwerking steeds minder alleen gericht is op de overheid, de internationale organisaties en de niet-gouvernementele organisaties, met andere woorden de eerste drie pijlers. Steeds meer 4de pijlers zetten projecten op in het zuiden.

In feite bestaan de 4de pijlerinitiatieven al tientallen jaren. In de jaren vijftig ontstonden reeds vele missiegroepen. De laatste jaren is er een duidelijke toename van deze initiatieven vastgesteld. In onze geglobaliseerde wereld komen we meer in contact met het Zuiden. Bedrijven werken over de grenzen heen, toeristen ontdekken armoedige levensomstandigheden in het buitenland. Migranten en vluchtelingen voelen zich sterk betrokken bij het land waar zij vandaan komen. Vaak willen zij iets voor hun herkomstland doen en beginnen met een hulpproject.

De media en gemoderniseerde communicatie zoals Internet brengt ons dichterbij de hele wereld. Volgens Mirjam Vossen (2008) is de belangrijkste drijfveer van vrijwilligers en particuliere organisaties 'een gevoel van solidariteit' – het voelen van medeverantwoordelijk zijn van armoede in de wereld.

In 2009 werd het Vlaams 4de pijlersteunpunt uitgebouwd, een initiatief van het VAIS, in samenwerking met 11.11.11. de koepel van de Noord-Zuidbeweging.

Dit steunpunt is het aanspreekpunt voor alle 4de pijlerinitiatieven in Vlaanderen. Advies en informatie verlenen is voor het steunpunt een belangrijke taak. Regelmatig worden er ontmoetingsmomenten ingericht om de uitwisseling tussen de 4de pijlerinitiatieven te stimuleren. Naast deze helpdesk worden er ook vormingsdagen aangeboden. Er wordt uitgekeken naar samenwerkingsverbanden waarbij iedere initiatiefnemer, volgens zijn eigen inbreng, bijdraagt tot een kwalitatieve en doeltreffende ontwikkelingssamenwerking.

(<http://www.4depijler.be>)

1.2 Het verloop van de Millenniumdoelstellingen in Haïti

In 2000 hebben regeringsleiders van 189 landen afgesproken om vóór 2015 de belangrijkste wereldproblemen aan te pakken. Er zijn acht concrete doelstellingen opgericht, die in essentie gericht zijn op het uitroeien van armoede: *de millenniumdoelen*.

Het bereiken van de doelstellingen lijkt een hachelijke opdracht te worden in Haïti. De verwoesting van de aardbeving, de voorbije orkanen en de cholera-epidemie benadelen de kleine vooruitgang die ondanks de geschiedkundige kwetsbaarheid van het land was geboekt.

Aanwijzingen rond het toenemen van kindersterfte, de blijvende ongelijkheid tussen mannen en vrouwen, de algemene toestand van het onderwijs en de heropflakking van het HIV/aidsvirus zijn weer alarmsignalen geworden.

Doelstelling 1: *het aantal mensen dat in extreme armoede leeft moet in 2015 gehalveerd zijn ten opzichte van 1990.*

In Haïti leeft nog steeds tachtig procent van de bevolking onder de armoedegrens, met minder dan 1,25 dollar per dag.

Haïti zal er niet in slagen om “het gedeelte van de bevolking dat honger lijdt met de helft terug te dringen”

Doelstelling 2: *in 2015 moeten alle kinderen basisonderwijs volgen.*

Voor 2010 ging vijfenvijftig procent van de kinderen niet naar school. De aardbeving heeft de scholen van meer dan twee miljoen leerlingen tot puin herleid.

Doelstelling 3: *gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen. Gelijke kansen voor jongens en meisjes in basis- en middelbaar onderwijs.*

Naast de kinderen zijn de vrouwen de eerste slachtoffers van de dramatische toestand van het land. Seksueel geweld, uitbuiting en discriminatie zijn verergerd na de natuurramp van 12 januari 2010.

Doelstelling 4: *het sterftecijfer van kinderen onder de vijf jaar moet in 2015 in ieder ontwikkelingsland met minimum tweederde zijn teruggebracht ten opzichte van 1990.*

De onvoldoende toegang tot gezondheidszorg bedreigt de vooruitgang

Doelstelling 5: *de moedersterfte moet in 2015 met driekwart zijn teruggebracht ten opzichte van 1990.*

Zonder de uitbreiding van de gezondheidszorg zal dit doel niet worden gehaald. UNICEF schat ongeveer zevenhonderd overlijdens op honderdduizend zwangere vrouwen.

Doelstelling 6: *voor 2015 wordt een halt toegevoerd aan de verspreiding van aids, malaria en andere ziektes.*

De helft van de bevolking heeft geen toegang tot medische zorgen. Haïti heeft het hoogste percentage van HIV-/aids besmetting op het Amerikaanse continent. Watergebonden ziekten richten ook een zware ravage aan.

Doelstelling 7: *het waarborgen van de duurzaamheid van het leefmilieu. Dit gaat onder meer over de toegang tot veilig drinkwater en de verbetering van de leefomstandigheden in de sloppenwijken.*

Het leven in onmenswaardige omstandigheden neemt toe in Haïti. Er is een groot tekort aan zuiver drinkwater.

Doelstelling 8: *het opzetten van een wereldwijde samenwerking voor ontwikkeling. Elementen hiervan zijn onder meer handel, het financieel systeem, het schuldprobleem en de toegang tot nieuwe technologieën.*

In het volgende gedeelte van dit hoofdstuk beschrijf ik de werking van vzw FINADO, een organisatie die haar bijdrage levert aan deze voorgestelde ontwikkelingsdoelstellingen.

2. vzw FINADO

Sinds de start van de activiteiten in 1996 en de oprichting van de vzw in 1998 is FINADO trouw gebleven aan de principes en het doel zoals vermeld in haar statuten. Het functioneren van de organisatie steunt voor honderd procent op vrijwilligerswerk.

De vzw FINADO is erkend als instelling voor hulpverlening aan ontwikkelingslanden, zoals bedoeld in artikel 104, 4°, van het Wetboek van de inkomstenbelastingen 1992. Voor giften van minimum veertig euro op jaarbasis ontvangt een sponsor een fiscaal attest.

In de werking van ruim een decennium is echter een rode draad aanwezig, namelijk het vervolmaken - lees professionaliseren van haar vrijwilligersactiviteiten. Vorming van verantwoordelijken en de aansluiting bij het 4de Pijler-initiatief van de Vlaamse Agentschap voor Internationale Samenwerking (VAIS), zijn daarvan slechts twee voorbeelden.

De basis van de werking in België ontstaat in de drie werkgroepen die zich specifiek op één van de drie partnerlanden richt: Ethiopië, Haïti en Vietnam. In elk van deze landen werkt FINADO samen met een plaatselijke partnerorganisatie. Deze lokale partner stelt nieuwe projecten voor. Na grondige evaluatie en bespreking worden deze al dan niet aanvaard en uiteraard van begin tot einde minutieus opgevolgd. Deze opvolging houdt ook in dat een vertegenwoordiger van FINADO ook ter plaatse gaat om een grondige opvolging en evaluatie te verzekeren. Transparantie en feedback naar de sponsors toe zijn onontbeerlijk.

In de werking van FINADO is een evenwicht aanwezig in de verwezenlijking van structurele projectondersteuning voor initiatieven van basisgroepen en de ondersteuning van de zwakste schakels in de plaatselijke gemeenschappen in de vorm van peterschappen.

Bij structurele projectondersteuning gaat het dikwijls om de materiële ondersteuning van onderwijs-initiatieven, het bouwen van scholen, vormingsprojecten rond gezinsplanning, watervoorziening, blijvende ondersteuning zoals schoolmaaltijden, steun na natuurrampen, enzovoorts.

FINADO doet alvast een poging om toch ook een steentje bij te dragen met het oog op de Millenniumdoelstellingen.

In het volgende gedeelte beschrijf ik:

- Hoe een organisatie zoals FINADO een bijdrage kan leveren aan het verbeteren van de levensomstandigheden van kansarme gezinnen in Haïti?
- Hoe begeleiden we deze gezinnen tijdens de weg naar de zelfredzaamheid?
- Hoe worden gemeenschapsprojecten op een professionele manier uitgevoerd vanuit een perspectief van duurzame ontwikkeling?
- Hoe verloopt de samenwerking met de partnerorganisatie in het zuiden – om samen het einddoel te bereiken?

(www.finado.be)

3 Peterschappen – gezinnen steunen in de eigen gemeenschap

Gezinnen en families die kwetsbaar zijn, bijvoorbeeld door armoede of sociaaleconomische problemen, verdienen extra ondersteuning.

FINADO organiseert 'peterschappen' – een financieel engagement naar een kind en zijn of haar familie. Een bijdrage leveren aan het verbeteren van de levensomstandigheden – arme gezinnen een betere toekomst bieden in hun eigen milieu is het doel van deze betrokkenheid. Dit initiatief voorkomt dat kinderen in alternatieve omgevingen moeten opgroeien – dat ze uitbesteed worden aan een 'rijkere familie' waar ze vaak als kindslaafjes dienen. Een peterschap geeft de kinderen toegang tot het onderwijs.

De kinderen of families worden voorgesteld door de lokale partnerorganisatie in Haïti. Tijdens een eerste bezoek ter plaatse van een FINADO-medewerker wordt de beginsituatie vastgesteld. Als hulpverlener kom je voor de meest dramatische situaties te staan. De sfeer van ellende en machteloosheid is tastbaar. De grootste groep zijn alleenstaande moeders met hun kinderen of grote gezinnen, die het extra moeilijk hebben en die met wat financiële steun het hoofd boven water kunnen houden.

Gezinnen zetten de stap naar de lokale partnerorganisatie wanneer de veelheid problemen voor hen onoverzichtelijk wordt - wanneer ze het niet langer alleen kunnen redden – wanneer familieleden of burens geen hulp kunnen bieden. Deze stap is voor hen een hoge drempel.

De urgentie is nog groter indien het kind een handicap heeft of getraumatiseerd is. Vaak weten ouders niet goed hoe hier mee om te gaan of hebben ze niet de middelen om hun kind met een beperking van de juiste zorg te voorzien. Door een tijdelijke opvoedingsondersteuning kan voorkomen worden dat deze kinderen uit huis geplaatst worden of het contact met hun familie verliezen en mogelijk op straat belanden.

De plaatselijke organisatie zorgt voor de continuïteit in de opvolging, begeleiding en feedback. Minstens tweemaal per jaar volgt er een opvolgingsbezoek van een FINADO-medewerker. Een peter/meter ontvangt meerdere keren per jaar een evaluatieverslag en foto's van het petekind met zijn of haar familie.

Arme gezinnen verwachten vaak dat de hulpverlener over zodanige kennis en vaardigheid beschikt, waarmee de problemen waarin ze zelf vastlopen, kunnen worden opgelost.

De maatschappelijke ondersteuning heeft niet het doel dat de taken van de ouders worden overgenomen of dat de gezinnen de passieve cliënten van de hulpverleners worden. We laten het gezin zo autonoom mogelijk functioneren en vragen actieve participatie bij het zoeken naar oplossingen. 'Hulp' dient gezinnen die in armoede leven aan de vrijheid te helpen die nodig is om zichzelf te ontwikkelen.

Bij de begeleiding van de gesponsorde gezinnen wordt vooral aandacht gegeven aan de zelfredzaamheidsvaardigheden, zoals het kunnen omgaan met geld, het kunnen lezen en schrijven, het opkomen voor zichzelf, het weten te organiseren van zijn dag, enzovoorts. Inmenging op domeinen waarvoor geen hulp wordt gevraagd dient alvast vermeden te worden.

Vaak zorgt FINADO en haar partners voor dagopvang voor de kinderen, bijvoorbeeld in een school in de buurt. Dit geeft de ouders de kans om bijvoorbeeld een klein inkomen te vergaren door op het veld te gaan werken. Andere gezinnen beginnen dankzij de financiële bijdrage een klein handeltje, verkopen fruit, groenten, rijst, suikerriet, enzovoorts.

Het werkt autonomieverhogend wanneer men de ongeschoolde hulpvrager erkent in hun handigheid en creativiteit, zoals het haarvlechten, het maken van hoeden uit stro, enzovoorts.

De begeleiding die tot duurzame resultaten leidt vraagt veel tijd en geduld. Hulpverlening die niet op een adequate manier geboden wordt, kan bovendien extra problemen tot gevolg hebben. De wijze waarop de hulp gegeven wordt, bepaald of gezinnen de hulp als bedreigend of als ondersteunend ervaren.

Er wordt van de gesponsorde gezinnen verwacht dat ze eerlijk zijn. Het stimuleren en nagaan of de afspraken werden nakomen, zijn belangrijke controle-activiteiten. Hulpverleners nemen voldoende tijd om uit te leggen waarom er controle wordt uitgevoerd en wat er van hen verwacht wordt. Hier dient men op een menswaardige, ondersteunende manier mee om te gaan.

Wordt het sponsorgeld nuttig besteed? Ging de moeder met haar kind naar de dokter? Zijn de levensomstandigheden van het gezin verbeterd?

Het opbouwen van een succesvolle hulpverleningsrelatie staat centraal in de hulpverlening. Hulpverlening aan gezinnen in een ontwikkelingsland als Haïti wijst op een hulpverlening met een brede bril. Op de voorgrond staan hierbij de positieve basishouding van de hulpverlener, het empowermentparadigma en de opbouw van veerkracht. Ik licht deze basisprincipes in het volgende gedeelte nader toe.

3.1 De relatie tussen de hulpverlener en de arme hulpvrager

Een hulpverlener neemt best voldoende tijd om inzicht te verwerven in de denkwereld, de levensstijl, gedragingen en gevoeligheden van de hulpvrager, het gezin in armoede.

Actief luisteren naar de levensgeschiedenis en de moeilijke gebeurtenissen waarmee ze werden geconfronteerd is een belangrijke taak. Het delen van het levensverhaal schept de band tussen de hulpverlener en de hulpvrager.

Personen in een armoedige leefwereld reageren vanuit hun eigen referentiekader. Om daarmee te kunnen omgaan is het opbouwen van een vertrouwensrelatie onontbeerlijk. Dit kan moeilijk en traag verlopen. Het beheersen van hun taal is noodzakelijk om als vertrouwensfiguur aanvaard te kunnen worden.

De hulpverlener heeft oog voor de problemen op verschillende terreinen, met andere woorden niet enkel op de financiële en materiële schaarsheid, maar ook voor de lichamelijke en psychologische gezondheid, sociale relaties, enzovoorts. Hij hecht veel belang aan het leren kennen van de leefomgeving, het sociaal en cultureel kapitaal van de betrokkene.

De hulpverlener neemt hierbij een basishouding van respect, empathie, eerlijkheid, openheid, enthousiasme en bescheidenheid.

Respect wordt zowel verbaal als non-verbaal uitgedrukt. Niet alleen woorden zijn belangrijk, maar ook de lichaamshouding, het oogcontact en de fysieke nabijheid. De hulpverlener toont respect voor het unieke levensverhaal, voor tradities, geloof en specifieke rituelen, de gevoeligheden en de prioriteiten van de cliënt. Hij heeft ook oog voor de inzet van de cliënt, hoe ze met de moeilijkheden zijn omgesprongen.

Empathie die uitmondt in mededogen vormt een belangrijke bron. Mededogen brengt mee dat er geen koele afstandelijkheid is, maar betrokkenheid, omdat men zich verplaatst in de situatie van de cliënt. De hulpverlener bedenkt hoe hij zelf benaderd zou willen worden in dergelijke omstandigheden. Tenslotte handelt hij in overeenstemming met hoe hij zelf liefst behandeld zou willen worden.

Door de positieve basishouding ervaren de arme hulpvragers dat ze door de hulpverlener worden begrepen, dat ze erbij horen. Het zet hen aan tot beweging en actie.

De hulpverlener die zich aansluit bij de leefwereld van het gezin in armoede zoekt naar krachten en competenties om te overleven in deze moeilijke situatie, zonder hun problemen en diepe kwetsuren te negeren.

Een hulpverlener die geen aansluiting vindt bij deze leefwereld loopt het risico kwetsuren toe te voegen ondanks de grote inzet en goede bedoelingen.

Personen die in armoede verkeren, worden vaak afhankelijk door herhaaldelijk te moeten ontvangen. Schuldgevoelens duiken snel op. Het typische gedrag van deze personen is het 'teruggeefgedrag'. In een ontwikkelingsland geschenken weigeren van de arme bevolking wordt vaak ervaren als een belediging. Het is noodzakelijk dat de hulpverlener de gift in ontvangst neemt.

Hulpvragers dienen zoveel mogelijk zelf te kunnen bepalen, zodat ze zich niet te erg afhankelijk van de hulpverlener moeten voelen en dat ze het gevoel hebben greep te hebben op de hulpverlening.

3.2 Opbouw van veerkracht

Norman Garmezy, de peetvader van veerkracht gaf de volgende definitie: *“Veerkracht is het vermogen van een mens of systeem (groep, gemeenschap) om een goed bestaan te leiden en zich ondanks moeilijke omstandigheden positief te ontwikkelen en dit op een sociaal aanvaardbare wijze”*.

Veerkracht is geen persoonlijkheidskenmerk van een individu, maar een dynamisch proces van de levenscyclus – met andere woorden een complexe wisselwerking tussen bepaalde karakteristieken van een persoon en de bredere omgeving. (Van Regenmortel, 2006)

Kijken we vanuit het veerkrachtperspectief naar gezinnen in armoede, dan merken we dat verscheidene gezinnen, ondanks de moeilijke levensomstandigheden toch weten een zinvol leven op te bouwen. Andere gezinnen hebben vaak het gevoel geen greep meer te hebben op hun situatie en de omgeving en dat ze hun leven niet zelf onder controle hebben. Dit kan leiden tot een negatief gevoelsklimaat in het gezin, strengheid en het geven van een autoritaire opvoedingsstijl. Het is een toestand die mede door de omgeving wordt bepaald.

Veerkracht kan opgebouwd of verhoogd worden. Een hulpverlener dient hoop te geven via passende adviezen en gerichte ondersteuning, zodat de betrokkene gelooft in veranderingen. Hij dient perspectieven te bieden op maat van het individu opdat hij weer meer greep kan krijgen op zijn leefsituatie. De hulpverlening is gericht op het weer controle krijgen op hun eigen leven en zelf aan hun toekomst te kunnen bouwen.

In de hulpverlening is het actief luisteren naar de specifieke, culturele levensgeschiedenis van de betrokkene van belang. Het verleden kan men niet veranderen, maar wel de 'kijk' op het verleden. Een persoon die met heel wat problemen te kampen heeft, die zich moet behelpen met het schaarste, kan leren zich positief aan te passen aan zijn problemen. Dit is uiteraard een moeilijke opgave.

Zingeving, het beseffen dat je zin kan ontdekken in het leven, ondanks de negatieve ervaringen is belangrijk voor de veerkracht. Het zich kunnen aanpassen aan negatieve omstandigheden is cruciaal. Zingeving en het gebruiken van sociale vaardigheden, zoals het kunnen communiceren van gevoelens en verlangens, het opkomen voor zichzelf, dragen bij tot het opbouwen van een positief zelfbeeld.

Een positieve zelfwaarde is noodzakelijk om in moeilijke omstandigheden overeind te blijven.

De opbouw van veerkracht gebeurt in interactie met de omgeving.

Bij gezinnen in armoede is niet het gebrek aan materiële middelen, maar afwijzing van de omgeving, zoals het gebrek aan waardering, geen toegang tot het onderwijs en gezondheidszorg, traumatisch. Wanneer het gezin zich kan aansluiten in de maatschappij, wordt het veerkrachtproces gestimuleerd. FINADO maakt bruggen tussen de arme gezinnen en de samenleving door watervoorziening- voedings- en schoolprojecten op te richten in hun gemeenschap.

Veerkracht is een belangrijke conditie van empowerment.

(Van Regenmortel, 2006)

3.3 Empowerment en armoede

Het procesmatig, versterkend werken is de enige weg om tot duurzame hulpverleningsresultaten te komen.

Het empowermentparadigme is ontstaan in de jaren zestig in de Verenigde Staten.

Empowerment kunnen we beschrijven als *'het proces van het vermogen van de capaciteit van individuen en groepen om keuzes te maken en om deze keuzes te laten uitmonden in gewenste acties en resultaten'*. (Leijssen, 2007)

Het is een proces van versterking waarbij individuen, organisaties en gemeenschappen greep krijgen op de eigen situatie en hun omgeving en dit via het verwerven van controle, het aanscherpen van kritisch bewustzijn en het stimuleren van participatie.

(Van Regenmortel, 2006)

Zimmerman (2000) stelt dat empowerment een eigen kijk heeft om sociale problemen te analyseren en om interventies te ontwikkelen op sociale verandering.

De empowermentbenadering zoekt positieve aspecten om de negatieve zaken van de moeilijke levensomstandigheden van het gezin te verbeteren. Deze benadering focust op welzijn, krachten en omgevingsinvloeden en niet op problemen en risicofactoren. Empowerment kan het gezin verwerven mits ondersteuning van de omgeving.

Verscheidene personen die in armoede leven verliezen de controle op hun eigen leven en stellen zich afhankelijk op door alsmaar te moeten ontvangen. De multicomplexe problematiek en de voortdurende onzekerheid zijn hiervan de oorzaken. Het terug greep krijgen op het eigen leven en de omgeving is het kernaspect in de hulpverlening.

In het armoedediscours is empowerment het proces waarin mensen hun eigen krachten ervaren en versterken. Het versterkingsproces benadrukt de greep krijgen op de eigen levenssituatie, het bewust worden van de eigen capaciteiten en het benutten van sociale steunbronnen. De cliënten leren hoe zij verantwoordelijkheid kunnen nemen voor hun eigen leven.

Empowerment zet zich af tegen het individueel schuldmodel en gaat op zoek naar krachtbronnen van het gezin en de omgeving om sociale problemen aan te pakken.

De hulpverlener heeft hierbij aandacht voor de sociale omgeving waarin deze mensen leven en voor de maatschappelijke oorzaken van de problemen. Hij streeft ernaar dat de cliënt zich in wisselwerking met de sociale omgeving zo goed mogelijk kan ontplooien, naar zijn eigen behoeften en dat hij rekening houdt met anderen met wie hij samenleeft.

Participatie van de betrokkenen is essentieel voor deze vorm van hulpverlening. De cliënt wordt ertoe aangezet om op zijn manier over zaken die hij belangrijk vindt na te denken en zijn lot in eigen handen te nemen. De hulpverlener accepteert hoe de cliënt zijn problemen ziet. Hij ondersteunt hem in zijn doelen. De hulpverlener vergroot de oplossingsmogelijkheden van de

betrokkene, door professionele informatie en praktische tips te geven. Gezinnen in armoede worden als gelijkwaardige en volwaardige individuen beschouwd.

De respectvolle positieve benadering is doorslaggevend. Een positieve basishouding van de hulpverlener kan het gezin in armoede mobiliseren. Dit is een essentiële bouwsteen van het hulpverleningsproces. Motivatie is een stimulans, een bron waaruit kracht ontstaat om tot handelen te komen, om veranderingen tot stand te brengen.

We streven hierbij naar intrinsieke motivatie. Dit is motivatie die vanuit de persoon zelf komt, bijvoorbeeld het geloof dat bepaalde acties positieve resultaten opleveren.

Daarentegen, extrinsieke motivatie is motivatie die vanuit anderen aangereikt kan worden, zoals het geven van hoop, positief etiketteren, enzovoorts.

(Van Regenmortel, 2006)

3.4 Omgaan met cultuurverschillen en armoede

Tijdens de werkbezoeken leert de hulpverlener cultuur als een andere denkwereld kennen.

Elke cultuur heeft zijn innerlijke kern, die we niet kunnen veranderen. Cultuur wordt overgedragen via onze sociale omgeving en niet via erfelijkheid. Het is een collectief verschijnsel.

Hofstede (2011) definieert cultuur als volgt: *'Cultuur is de collectieve mentale programmering, die de leden van één groep of categorie mensen onderscheidt van die van een andere'*.

Culturele waarden en religieuze overtuigingen zijn aspecten die meestal diep verankerd zijn in het leven. Het geeft de arme bevolking structuur en steun aan hun levenswijze.

Cultuurverschillen uit zich in andere gewoontes, in ander gedrag, in houdingen, in het anders beleven van waarden en normen. Gezinshulp aan mensen uit andere culturen verloopt bevorderend als de hulpverlener aandacht heeft voor de essentiële cultuurverschillen en hoe deze gezinnen die verschillen beleven. De hulpverlener dient oog te hebben voor de culturele gevoeligheden, de andere tijdsbeleving en de andere familieverhouding. Hij staat open voor het anders-zijn van de cliënt. Hij dient te leren omgaan met de verschillen. Iedere beschrijving van cultuur geeft inzichten en beperkingen voor het hulpverleningsproces.

Vaak worden misverstanden en communicatieproblemen toegeschreven aan cultuurverschillen.

De kennis van de andere cultuur is essentieel voor een goede communicatie met de hulpvrager. Het referentiekader van individuen heeft effect op de manier waarop ze met elkaar communiceren.

Mensen met eenzelfde soort referentiekader hebben minder woorden nodig om elkaar te begrijpen. Bij mensen met een totaal verschillend referentiekader moet de zender en ontvanger extra inspanningen doen om elkaars gedachten en bedoelingen juist te interpreteren.

De eerste contacten met de dramatische toestand in Haïti betekenen voor de meeste hulpverleners een 'cultuurschok'.

De aanpassing aan de nieuwe culturele omgeving verloopt in vier fasen. De eerste fase is meestal een korte periode van euforie: de opwinding van naar de bestemming te reizen en het nieuwe land te ontdekken. Fase twee, de periode van de cultuurschok kan leiden tot gevoelens van angst, machteloosheid en psychische en lichamelijke symptomen. Tijdens de accumulatiefase, de derde fase, leert de hulpverlener functioneren onder de nieuwe omstandigheden. Hij zal langzamerhand deel uitmaken van een nieuw sociaal netwerk. In fase vier is het mentale evenwicht bereikt. De nieuwe culturele omgeving werd aanvaard. (Hofstede, 2011)

4 Gezinsondersteunende gemeenschapsprojecten

Het is cruciaal gezinnen te steunen binnen hun eigen gemeenschap.

Het principe van integrale hulpverlening houdt rekening met verschillende contexten van de hulpvrager. We denken niet alleen aan het microniveau (het hulpvragende gezin), maar ook aan het meso- (buurt en familie) en macroniveau (de maatschappij).

FINADO biedt hulp op het vlak van gezondheid, onderwijs, water- en sanitaire voorzieningen, aan de meest kwetsbare gezinnen in de gemeenschap.

Bij het organiseren van projecten wordt de doelgroep nauw bij het project betrokken. Hulp is trouwens succesvoller wanneer de lokale gemeenschappen zelf met voorstellen en ideeën komen. In vele gevallen gaat het om een school(tje), een initiatief van eigen mensen, die haast zonder middelen trachten onderwijs te verschaffen aan de kinderen in het dorp.

Mensen in armoede kunnen betrokken worden bij het opnemen van diverse activiteiten, zoals het bereiden van de schoolmaaltijden, het maken van schooluniformen, het doorgeven van informatie aan de dorpelingen en hun meningen en ideeën verzamelen tijdens groepsbijeenkomsten.

FINADO besteedt extra aandacht aan onderwijs. Toegang tot dergelijk onderwijs is niet alleen een basisrecht voor kinderen, het is ook een van de Millenniumdoelstellingen. Onderwijs is de basis voor de toekomst in Haïti.

De scholen zijn een essentieel maatschappelijk ankerpunt in de regio's waar FINADO peterschappen heeft. Zij bieden basisvoorzieningen zoals voeding, onderwijs, bescherming en gezondheidszorg voor de kinderen van de volledige gemeenschap. De scholen doen bovendien dienst als gemeenschapslokaal voor onderricht en gezondheidszorg. Alle scholen worden uitgerust met watervoorziening en latrines.

Projecten worden vaak gekoppeld aan winstgevende activiteiten. Het is geen gemakkelijke opgave, want er moet eerst worden geïnvesteerd, terwijl het niet duidelijk is wanneer dat zal worden terugverdiend.

Ik geef hierbij enkele voorbeelden: dorpelingen bewerken het veld, de oogst is bestemd voor de schoolmaaltijden. In Torbeck, een dorp in het zuiden van Haïti werd een bakkerij opgetrokken. Dit geeft niet alleen werkgelegenheid – het brood wordt gebruikt voor de voedingsprojecten en de straatarme gezinnen in dit gebied.

Goede hulp heeft oog voor duurzaamheid, voor effecten op lange termijn – bijvoorbeeld bij de bouw van een waterput wordt ook rekening gehouden met de blijvende onderhoudskosten.

Het vereist de nodige kennis en ervaring om met succes een project op te zetten. De complexiteit wordt vaak onderschat.

Schoolproject Divine Miséricorde in Baint-Chaumeil

Baint-Chaumeil ligt aan de zuidkust van Haïti. Het is een aantrekkelijk landschap bestaande uit grillige rotskusten en indrukwekkende berggebieden. Deze regio is enkel bereikbaar met een stevige 4x4 en een ervaren chauffeur die de wegen door en door kent. De dorpingen zijn extreem arm. De meerderheid tracht in onmenswaardige omstandigheden te overleven.

De vzw FINADO heeft ruim honderd peterschappen in deze regio.

Door de aardbeving van 12 januari 2010 hebben de gebouwen in dit gebied ernstige schade opgelopen. Vele woningen werden vernield. De dorpingen worden er aan hun lot overgelaten. De streek is te ver afgelegen van de reguliere hulpvoorzieningen.

Het schoolgebouw Divine Miséricorde, bestaande uit onstabiele muren en een dakbekleding van stro, kan nauwelijks als schoolgebouw beschouwd worden. Het strooien dak laat enorm veel zon binnen en tijdens het regenseizoen lekt het als een zeef. Het is onverantwoord om het gebouwtje in gebruik te nemen in de huidige toestand. Het instortingsgevaar is groot.

Meer dan tweehonderd kinderen van extreem arme gezinnen kunnen voorlopig niet meer naar school gaan.

Een stenen schoolgebouw is dus een absolute noodzaak.

4.1 Eerst denken – dan doen

Het vooronderzoek van het project is cruciaal. Het is noodzakelijk hiervoor voldoende tijd te nemen.

Projecten worden door de lokale inwoners voorgesteld. De partnerorganisatie gaat ter plaatse om de beginsituatie en het doel van het project vast te stellen. Er wordt actief geluisterd naar de ideeën en de bedenkingen van de dorpingen.

Het project mag geen aanleiding geven voor conflicten in de samenleving.

Het resultaat van de onderneming moet leiden naar een duurzame hulpverlening in de gemeenschap. Bijvoorbeeld wordt er niet alleen nagedacht aan de opbouw van een schoolgebouw, maar ook aan het onderhoud en het salaris van de leerkrachten.

4.2 Fasen in het opzetten van een project

Het opzetten van een project verloopt in vijf fasen.

De eerste fase: de *oriënterende fase*: tijdens het werkbezoek van een FINADO-verantwoordelijke wordt het projectvoorstel van de doelgroep besproken met de lokale partnerorganisatie. Er wordt gebrainstormd over de aanpak van hun ideeën. Het project wordt al dan niet aanvaard. De beslissing wordt medegedeeld aan de dorpelingen.

In de *definitiefase* wordt het doel en het plan vastgelegd. Er wordt stil gestaan bij de motivatie van het project: bijvoorbeeld, de school Divine Miséricorde zal de kinderen van het dorp Bainet-Chaumeil van basisonderwijs voorzien. Finado wil met dit project de mensen op weg helpen om de schade van de aardbeving te overwinnen.

Het plan en de raming wordt opgesteld door een ingenieur die werd aangesteld door de partnerorganisatie. De financiële middelen die nodig zijn om het project te realiseren worden besproken.

In de *voorbereidingsfase* wordt publiciteit gemaakt via de website en Nieuwsbrieven. Er worden fondsen verzameld.

FINADO lanceert sensibiliseringscampagnes en geeft infosessies in scholen. De bedoeling hiervan is de kinderen bewust te maken van de problemen die zich vooral stellen in derde wereldlanden, zoals geen toegang tot zuiver drinkwater, geen toegang tot het onderwijs, Veel van de FINADO-schoolprojecten worden gesteund door een school 'van hier'.

Tijdens de *uitvoeringsfase* speelt de partnerorganisatie een belangrijke rol. De doelgroep wordt nauw betrokken bij het bedenken van de plannen en tijdens de praktische uitvoering van de werkzaamheden. Dit bevordert de ontwikkeling van de hele gemeenschap.

De commissie bouw wordt samengesteld uit professionelen en notabelen uit de regio met het oog op een goed beheer van de middelen die worden toegewezen aan het project. Het project wordt gecoördineerd door de afgevaardigden van de partnerorganisatie in Haïti en de ingenieur ter plaatse. Zij zorgen ook voor de informatie over de voortgang van de activiteiten. Om de stabiliteit en de veiligheid van de nieuwe gebouwen te kunnen garanderen krijgt een technicus uit de regio opdracht tot supervisie.

De materialen worden zo veel mogelijk uit de streek aangevoerd. Voor de materialen die aangekocht moeten worden, moet men met een hogere kostprijs rekening houden aangezien het transport van deze materialen naar de bouwplaats vaak via extreem slechte wegen moet verlopen. We moeten ook rekening houden met onvoorziene omstandigheden zoals regen- en cyclonenseizoenen en mogelijke epidemieën.

Het is belangrijk om tussentijds het project te evalueren. De lokale partners zorgen voor voldoende feedback. Transparant zijn over de besteding van het geld naar de sponsors is onontbeerlijk.

Tijdens de laatste fase, de *nazorgfase*, wordt niet alleen gekeken of de resultaten zijn gehaald (productevaluatie), maar ook of de activiteiten en de samenwerking met de partners volgens wens is verlopen (procesevaluatie). Ik kom hier verder nog op terug.
(Vossen, 2008)

4.3 Het projectplan

Het opstellen van een overzichtelijk projectplan is noodzakelijk. De initiatiefnemers moeten hierbij nauw betrokken worden bij het formuleren van de doelen.

Bij het schrijven van deze projectbundel is de **DRAM**-vierdeling (doelstelling-resultaat-aanpak-middelen) een handige kapstok.

De **Doelstelling** beschrijft wat de doelgroep met het voorgestelde project wil bereiken.

Het **Resultaat** beschrijft voor wie en wat er precies moet bereikt worden. Wanneer zou het project moeten uitgevoerd worden? In de hulpverlening spreken we over het SMART maken van het resultaat. SMART staat voor specifiek – meetbaar – acceptabel – realistisch – en tijdsgebonden. Bijvoorbeeld: in 2012 willen we dat alle kinderen van Baint-Chaumeil basisonderwijs volgen.

De **Aanpak** informeert wat er moet gebeuren – welke activiteiten moeten worden uitgevoerd. Wie is verantwoordelijk?

De **Middelen** of de begroting geeft inzicht in de kosten van de activiteiten. Het gaat niet alleen over de materiaalkosten om de school op te trekken, maar ook over reiskosten, vervoerkosten, omkosten van de lokale medewerkers, kosten van de ingenieur, communicatie, enzovoorts.

Ook begroten we het bedrag voor evaluatie. Er dient steeds rekening gehouden te worden met de schommeling in de koersen.

(Vossen, 2008)

4.4 Het evalueren van het resultaat

In de nazorgfase wordt zowel het product als het proces geëvalueerd. Is onze doelstelling bereikt? Wat kunnen we van dit 'project' leren in de toekomst?

Rapporteren is een middel om te controleren of de activiteiten volgens plan zijn uitgevoerd en of het ingezamelde geld volgens de vooropgestelde afspraken is besteed.

Bij het evalueren van het resultaat stellen we ons de vraag wat we met de enorme inzet hebben bereikt. Bijvoorbeeld: is de school Divine Miséricorde bestaande uit planken en een dakbekleding van stro vervangen door een stenen schoolgebouw? Levert het project een bijdrage tot duurzame hulpverlening?

Het gebruik van de meetniveaus *output*, *outcome* en *impact* zijn handige kapstokken om het resultaat te meten.

De *output* wijst naar de productie, de opbrengst van het project. Is de school uitgerust met water- en sanitaire voorziening?

De *outcome* onderzoekt de directe resultaten van het project. De outcome hangt nauw samen met de duurzaamheid van het project. Bijvoorbeeld: wat is er veranderd voor de doelgroep?

Wordt er basisonderwijs voorzien voor hun kinderen? Werden de lerarensalarissen geregeld?

De *impact* kijkt meer naar de invloed op de samenleving.

4.5 Het evalueren van het proces

Hoe verliep de realisatie, de totstandkoming van het project?

We kunnen hierbij twee belangrijke aspecten onderscheiden, namelijk 'de kwaliteit van uitvoering' en 'het verloop van de samenwerking met de zuiderse partners'.

Bij de evaluatie van de kwaliteit stellen we de vraag of het project op een professionele manier werd uitgevoerd. Werd de doelgroep voldoende betrokken bij de planning en uitvoering van het project? Voelt de doelgroep zich verantwoordelijk voor het project? Is het project duurzaam?

De Zuiderse partners spelen een belangrijke rol bij de totstandkoming van het project. Bij de evaluatie van de samenwerking wordt beoordeeld hoe de communicatie verliep. Werd er voldoende feedback van de tussentijdse resultaten bezorgd? Hoe verliep de uitvoering van de activiteiten? Waren er onvoorziene effecten? Wat kan er beter in de toekomst?

4.6 Samenwerking met de partnerorganisatie

Westerse organisaties werken meestal met een lokale partnerorganisatie. Deze organisatie is het steunpunt voor de arme hulpvragers. De lokale partners zijn verantwoordelijk voor de uitvoering en het slagen van het project – zij zorgen er voor dat de afgesproken plannen worden uitgevoerd.

Toch is het raadzaam de samenwerking voor een project 'breder' te trekken. Bijvoorbeeld bij watervoorziening in een dorp kan ook een dorpsraad mee functioneren – bij het optrekken van een schoolgebouw kunnen we het schoolbestuur aanpreken om mee te fungeren.

De moderne communicatie zoals Internet, aanbieders zoals SKYPE, maken het niet alleen gemakkelijker om contact te houden, maar ook goedkoper.

Bij het communiceren via mail dient men duidelijk en correct te zijn. Verkeerde interpretaties kan men best voorkomen. Elk misverstand moet aanleiding zijn voor een gesprek.

Om de relatie met de lokale partners warm te houden is het onontbeerlijk regelmatig op bezoek te gaan bij het project. 'Live' contact is nodig om samen te streven naar een adequate hulpverlening in de gemeenschap.

4.7 Van hulpvraag naar zelfredzaamheid

Emanciperende hulpverlening is gebaseerd op de zelfredzaamheid van de bevolking. Onafhankelijkheid wordt als ideaal naar voren geschoven.

Extreem arme gezinnen ervaren een veelvoud aan problemen. Het oplossen van problemen en het creëren van kansen vraagt een brede kijk op de hulpvragen.

Op weg naar de zelfredzaamheid moeten deze gezinnen voldoende ruimte en mogelijkheden krijgen en benutten om zich te ontwikkelen op de wijze dat zij in staat zijn hun leven in eigen handen te nemen en hun maatschappelijke positie te verbeteren. Niet alleen het probleem moet worden aangepakt, de hulpvrager moet tevens leren hoe hij in de toekomst een vergelijkbaar probleem kan voorkomen of leren hoe ermee om te gaan.

Duurzaamheid, continuïteit, empowerment en veerkracht zijn belangrijke bouwstenen in onze manier van werken bij het organiseren van peterschappen en gezinsondersteunende gemeenschapsprojecten.

Zelfredzaamheid verhogen is een langzaam proces. Met behulp van educatie en vorming kan draagvlakversterking worden verwezenlijkt, zodat de lokale bevolking zelfredzaam en onafhankelijk wordt en uiteindelijk het project zelf kan dragen. Toch dient de continuïteit van de projecten steeds bewaakt te worden.

Tijdens de uitvoering van de projecten, krijgen de dorpingen informatie rond het onderhouden van het project.

Voedingsproducten zoals, maïs, maniok, rijst, bonen, ... worden verbouwd en gebruikt voor de lokale bevolking en de voedingsprojecten.

Projecten dienen uit te groeien tot verenigingen waar armen het woord nemen.

V Besluit

Haïti is het armste land van het westelijke halfrond. Tachtig procent van de bevolking leeft onder de armoedegrens. Vele gezinnen trachten in onmenselijke omstandigheden te overleven. Het gebrek aan hygiëne, het tekort aan zuiver drinkwater, de permanente ondervoeding, het analfabetisme, het gebrek aan medische zorg en armoedige levensomstandigheden oefenen een zware druk uit op de gezondheidssituatie. Tachtig procent van de bevolking is werkloos. Het gezin is en blijft voor vele mensen in armoede de voornaamste bron van relatie.

De economische armoede veroorzaakt negatieve affecten op de ontwikkeling van kinderen. In Haïti worden talrijke kinderen opgevoed in alternatieve omgevingen: als huisslaafjes in rijke gezinnen, als straatkinderen of in weeshuizen. Vele van deze kinderen hebben het contact met hun familie van oorsprong verloren. Kindslaafjes, straatkinderen en kinderen in tehuizen hebben het extra moeilijk met emotionele en sociale vaardigheden. Door de talrijke negatieve levensgebeurtenissen zijn kinderen blootgesteld aan een dubbel risico met betrekking tot gehechtheid. Residentiële opvang beperkt de zelfredzaamheid en bemoeilijkt de integratie als jongvolwassene in de maatschappij.

Gezinshulp in een minder ontwikkeld land, als Haïti is onontbeerlijk!

Ontwikkelingssamenwerking is in eerste instantie bedoeld om de inwoners en instellingen in ontwikkelingslanden te helpen om zich te ontwikkelen en zo een hogere levensstandaard te bereiken.

Hulpverleners worden geconfronteerd met een complexiteit van problemen.

Sinds de start van de activiteiten in 1996 is vzw FINADO actief in dit arme Caraïbische land.

In de werking van FINADO is een evenwicht aanwezig in de verwezenlijking van structurele projectondersteuning voor initiatieven van basisgroepen en de ondersteuning van de zwakste schakels in de plaatselijke gemeenschappen in de vorm van peterschappen.

Het principe van integrale hulpverlening houdt rekening met verschillende contexten van de hulpvrager. FINADO denkt niet alleen aan het microniveau (het hulpvragende gezin), maar ook aan het meso- (buurt en familie) en macroniveau (de maatschappij).

Hulpverlening aan gezinnen in een ontwikkelingsland wijst op een hulpverlening met een brede bril. Op de voorgrond van gezinshulp staat hierbij de relatie tussen de hulpverlener en de arme hulpvrager. Duurzaamheid, continuïteit, empowerment en veerkracht zijn belangrijke bouwstenen in onze manier van werken bij het organiseren van peterschappen en gezinsondersteunende gemeenschaps-projecten. Succesvolle hulpverlening wordt gekenmerkt door een openheid en respect voor de leefwereld van gezinnen in armoede, rekening houden met de mogelijkheden van de hulpvragers.

VI Literatuur

CHARLES, A. (2001) *Haïti Landenreeks*, Amsterdam, Kit Publishers

CRAEYNEST, P. (2007) *Psychologie van de levensloop*, Acco

BERNARD, H. () *Haïti een slavenstaat*, Leuven, Davidfonds

BODELIER, R., VOSSSEN, M. (2007) *Hulp. Waarom ontwikkelingshulp moet, groeit en verandert*, Wormer, Inmerc BV

DE BRUYN, T., HUYSE, H. (2009) *De Vierde pijler van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking*, VAIS

DE MEYER, R., HOLVOET, N. (2005) *De tijd loopt*, Brussel, Wereldmediahuis

DE ROOS, S. (2007) *Diagnostiek en planning in de hulpverlening: een dynamische cyclus*, Bussum, Coutinho

DE VRIES, S. (2010) *Basismethodiek. Psychosociale hulpverlening – oplossingsgericht – ervaringsgericht – systeemgericht*, Houten, Bohn Stafleu Van Loghum

DEVELTERE, P. (2005) *De Belgische ontwikkelingsamenwerking*, Leuven, Davidfonds

DEVELTERE, P. (2009) *De vrije markt van de ontwikkelingsamenwerking*, Leuven, Davidfonds

DRIESSENS, K., VAN REGENMORTEL, T. (2006) *Bind-Kracht in armoede*, Leuven, Lanoo.

FERRIER, K. (2006) *Armoede – de angel in onze rijkdom*, GA Kampen, Ten Have

GORDON, L. (2000) *Handboek Voodoo, heilzame magie om je leven kracht bij te zetten*, Midas Printing

HENRYK, J., SOKALSKI (1994) *Gezinnen Wereldwijd*, UNESCO Garia Books

HOFSTEDE, G., HOFSTEDE, G.J., MINKOV, M. (2011) *Allemaal andersdenkenden*, Amsterdam, Antwerpen, Contact

LEIJSEN, M. (2007) *Gids in de Beroepsethiek. Waarden, rechten en plichten in de hulpverlening*, Leuven, Acco

MENTENS, J. (2010) *Hoe ik Haïti overleefde*, Westmalle, No Monkey Books

NAGY, I. B., KRASNER, B. (2008) *Tussen geven en nemen*, Haarlem, De Toorts.

SCHULPEN, L., KLEM B. (2005) *Wegwijs in de wereld van de hulp*, Amsterdam, Kit Publishers

SINGER, P. (2009) *Het kan wel – armoede hoeft niet*, New York, Random House

VAN IJZERDOORN, M.H. (2008) *Opvoeding over de grens*, Amsterdam, Boom Academic

VOSSSEN, M. (2008) *Eerste hulp van de ontwikkelingsamenwerking*, Tilburg, Oncdo

Websites

DE WOLF, P. (2008) *Voodoo, een manier van leven*
http://Vlaams_haiti_overleg.be/artikels

MURRAY, C. (2009) *Over landbouw en duurzame milieuzorg*
http://Vlaams_haiti_overleg.be/artikels

PETIT, R. (2009) *Massale aanplant van jatropla bedreigt de voedselsoevereiniteit*
http://Vlaams_haiti_overleg.be/artikels

SMEETS, R., TOMBO, J. (2009) *Start van stedelijke landbouw in Haïti*
http://Vlaams_haiti_overleg.be/artikels

UNICEF (2011) *Kinderen van Haïti maken werk van de toekomst*
<http://www.unicef.be>

<http://www.finado.be>

<http://www.4depijler.be>

<http://www.cordaid.nl>

Studiemateriaal Bachelor in de Gezinswetenschappen

BAETEN, K., DEWISPELAERE, J., NEYSKENS, A., VAN DER STRAETEN L., WENS, L., WIEWAUTERS, C. (2007) *Helpende gesprekken*, Schaarbeek, Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen HUB

CASAERT, J. (2008) *Kwaliteitszorg in de hulpverlening*, Schaarbeek, Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen HUB

TEAM METHODIEKBEGELEIDERS (2010-2011) *Ervaringsgericht werken aan communicatie: IPR*, Schaarbeek, Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen HUB

Op weg naar een betere toekomst.

An wout pou yon lavni miyò.

Het belang van gezinshulp in een minder ontwikkeld land: Haïti

Hulpverleners in ontwikkelingslanden worden geconfronteerd met een complexiteit van problemen. Ontwikkelingswerk wordt vaak onderschat. Projecten worden gerealiseerd op duizenden kilometers afstand, waar voor ons de 'cultuur' een andere denkwereld is.

Sinds 1996 ben ik voorzitter van de vzw FINADO. Als verantwoordelijke voor het organiseren en evalueren van peterschappen en projecten in Haïti, heb ik reeds veertig werkbezoeken achter de rug. Tijdens de werkbezoeken leerde ik 'de leefwereld van gezinnen in armoede' beter kennen.

Als gezinswetenschapper vind ik het belangrijk een verband te leggen tussen de interessante opleiding en mijn taken in het armste land van het westelijke halfrond. Daarom koos ik de titel van mijn eindwerk 'Op weg naar een betere toekomst'. In mijn opdracht komt 'het belang van gezinshulp in een minder ontwikkeld land' op de voorgrond te liggen. Het eindwerk steunt in belangrijke mate op eigen ervaringen. De literatuur van CRAEYNEST P., (2007) *Psychologie van de levensloop* - DE VRIES S., (2010) *Basismethodiek, psychosociale hulpverlening* – DEVELTERE P., (2005) De Belgische ontwikkelingssamenwerking – DRIESSENS K., VAN REGENMORTEL T. (2006), *Bind-Kracht in armoede* - GORDON L. (2000), *Handboek Voodoo, heilzame magie om je leven kracht bij te zetten* - IVAN BOSZORMENYI - NAGY, KRASNER B. (2008), *Tussen geven en nemen* - LEIJSSSEN M. (2007), *Gids in de Beroepsethiek. Waarden, rechten en plichten in de hulpverlening* - MENTENS J. (2010), *Hoe ik Haïti overleefde* - VAN IJZERDOORN M.H. (2008), *Opvoeding over de grens* - VOSSSEN M. (2008), *Eerste hulp van de ontwikkelingsamenwerking* was enorm verrijkend.

In de inleiding breng ik de lezers een stapje dichterbij Haïti. Armoede is in dit land een hardnekkige problematiek. Talrijke gezinnen trachten in onmenselijke omstandigheden te overleven. Ik stel de vraag in hoofdstuk I hoe dit land gegroeid is tot de hedendaagse uiterst slechte sociaal-economische situatie. De politieke instabiliteit en het structureel slecht bestuur, de verwaarlozing van het milieu en het analfabetisme zijn hierbij belangrijke oorzakelijke factoren.

In het volgende hoofdstuk 'Gezin en Samenleving' focus ik op de multidimensionaliteit van armoede, waaronder enkele belangrijke kenmerken in beeld gebracht worden: werkloosheid, slechte huisvesting, geen of lage scholingsgraad, geen of laag inkomen en sociaal isolement.

In Haïti worden talrijke kinderen opgevoed in alternatieve omgevingen: als huisslaafjes in rijke gezinnen, als straatkinderen of in weeshuizen. Vele van deze kinderen hebben het contact met hun familie van oorsprong verloren. Kindslaafjes, straatkinderen en kinderen in tehuizen hebben het extra moeilijk met emotionele en sociale vaardigheden. De studie 'Gehechtheid als basisbehoefte' van John Bowlby en het onderzoek van Mary Ainsworth, de 'Strange Situation Procedure' naar onveilige gehechtheid, sluiten aan bij dit thema.

Het 'contextuele denkkader' van de Hongaarse psychiater Ivan Boszormenyi Nagy met het accent op loyaliteit en loyaliteitsconflicten boeit me ontzettend. Ik tracht de situatie van personen in armoede te belichten vanuit dit denkkader, meer specifiek zal ik inzoomen op de vierde dimensie van de relationele ethiek.

Wanneer je als hulpverlener in een minder ontwikkeld land als Haïti actief bent, is het noodzakelijk de cultuur, de taal en religie te bestuderen om de hulpvragers beter te begrijpen. Om die reden kan ik er niet omheen om een kort doch duidelijk beeld te geven van de Voodoo-cultuur.

In de laatste fase 'op weg naar de zelfredzaamheid – duurzame hulpverlening', vertrek ik vanuit een korte omschrijving van ontwikkelingssamenwerking.

Na het voorstellen van vzw FINADO beschrijf ik:

- Hoe een organisatie zoals vzw FINADO, een bijdrage kan leveren aan het verbeteren van de levensomstandigheden van kansarme gezinnen in Haïti?
- Hoe begeleiden we deze gezinnen tijdens de weg naar de zelfredzaamheid?
- Hoe kunnen we voorkomen dat kinderen uit huis geplaatst worden? Dat ze worden opgevoed in alternatieve omgevingen?
- Hoe worden gemeenschapsprojecten op een professionele manier uitgevoerd vanuit een perspectief van duurzame ontwikkeling – effecten op lange termijn?
- Hoe verloopt de samenwerking met de partnerorganisatie in het zuiden – om samen het einddoel te bereiken?

Het accent wordt vooral gelegd op 'de relatie van de hulpverlener met de arme hulpvrager'. Hierbij worden de items 'empowerment' en 'het opbouwen van veerkracht' uitgebreid besproken.

Ik hoop dat mijn eindwerk velen zal inspireren om 'het belang van gezinnen te ondersteunen in hun eigen gemeenschap' beter te leren kennen en te begrijpen.

Maria Van huffel

